

**MINORS' PROTECTION IN AUDIOVISUAL MEDIA SECTOR,
INTERNET AND OTHER ON-LINE SERVICES WITHIN THE SCOPE
OF COUNCIL OF EUROPE DOCUMENTS**

**OCHRONA MAŁOLETNIICH W ŚRODOWISKU MEDIÓW
AUDIOWIZUALNYCH, INTERNETU I INNYCH USŁUG
ON-LINE PRZED WSPÓŁCZESNYMI ZAGROŻENIAMI W ŚWIETLE
DOKUMENTÓW RADY EUROPY WYBRANE ASPEKTY PRAWNE**

dr Katarzyna Badźmirowska – Maślowska

Akademia Obrony Narodowej w Warszawie

k.badzmirowskam@poczta.aon.edu.pl

ABSTRACTS

The article is devoted to the minors' protection in audiovisual media sector within the scope of Council of Europe documents (soft and hard law) from 1967 (Resolution (67)13: *The press and the protection of youth*(adopted by the Ministers' Deputies on 29th June 1967) to 2012. It concerns both the traditional media sector and new audiovisual and information services. It consists of six parts. First regards the audiovisual and information services' sectors from communication perspective. Second and third are devoted to audiovisual media sector and mainly covers the analyses of the following legal acts and documents: recommendations: (83)963 – *on cultural and educational means of reducing violence*; (89)7 – *principles on the distribution of videograms having a violent, brutal or pornographic content*; 1989 – *convention on transfrontier television* and recommendation (97)19 *on portrayal of violence in the electronic media*. Fourth refers to information/communication services; in particular describes the following recommendations: (2001)8 – *on self-regulation concerning cyber content*(*self-regulation and user protection against illegal or harmful content on new communications and information services*); (2006)12 – *on empowering children in the new information and communications environment*; (2008)6 – *on measures to promote the respect for freedom of expression and information with regard to Internet filters*; (2009)5 – *on measures to protect children against harmful content and behaviour and to promote their active participation in the new information and communications environment*; (2009) 1882 – *The promotion of Internet and online media services*

appropriate for minors. Fifth point is devoted to the description and classification of illegal and harmful content. It mainly covers the conventions: *on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (2007)* and *on Cybercrime (2001)*. Last part refers to the system of the protection of minors according to the Council of Europe standards and its components, as: legal and self-regulation, co-regulation; age classification, content descriptions (labeling), conditional access, filtering systems, media education. All documents are directed to the Member States, representatives industry and other parties concerned (representatives of civic society) as well as particular groups of individuals as parents, teachers and minors.

Artykuł o ochronie małoletnich w środowisku mediów audiowizualnych, Internetu i innych usług *on-line* przed współczesnymi zagrożeniami w świetle dokumentów Rady Europy zawiera analizę wybranych, najważniejszych jej dokumentów w tym zakresie od 1967 roku, kiedy to po raz pierwszy zwrócono uwagę na wpływ prasy drukowanej na rozwój małoletnich, zwłaszcza z perspektywy ich nieprzystosowania społecznego do 2012 roku. Składa się z sześciu części. W pierwszej zarysowano obszar mediów i usług informacyjnych/ komunikacyjnych. W drugiej i trzeciej odniesiono się do sektora mediów audiowizualnych; wymienić tu należy głównie: rekomendacje 83 (963), 89/7, 97/19 dotyczące zmniejszania się przemyśle oraz konwencję o telewizji ponadgranicznej (1989, 1997 r.). W czwartej omówiono dokumenty sektora nowych technologii, tj. rekomendacje: (2001) 8 dotyczącą samoregulacji cyberzawartości, (2006) 12, edukacji, (2008) 6 – filtrowania oraz ochrony przed szkodliwą zawartością (2009) 5. W ramach punktu piątego, klasyfikującego zagrożenia omówiono przede wszystkim konwencję *o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych* z 2007 roku. W podsumowaniu zarysowano komplementarny system ochrony Rady Europy, na który składają się samo i ko-regulacje, klasyfikacje i oznakowania treści, techniczne środki regulujące dostęp oraz edukacja informatyczna.

KEY WORDS:

Media audiowizualne – usługi informacyjne/ komunikacyjne – ochrona małoletnich – Rada Europy

Audiovisual media – information/ communication services – children` protection – Council of Europe

OD PRASY DRUKOWANEJ DO CYBERPRZESTRZENI.

ZAGADNIENIA DEFINICYJNE

Problematyka ochrony dzieci i młodzieży przed negatywnym wpływem mediów była podnoszona przez Radę Europy (RE) zanim jeszcze nastąpił rozwój technologiczny, determinujący powstanie współczesnego środowiska usług komunikacyjnych. W rezolucji z 29.06.1967 r. *The Press and the protection of youth* (67)13 Komitet Ministrów podkreślił zagrożenie wpływu prasy na negatywne zachowania dzieci i młodzieży; prezentowany kontekst znacznie różnił się od obecnego, co wydaje się oczywiste, jeśli uwzględnić historyczne uwarunkowania, oddające ówczesną rzeczywistość. Sam jednak fakt, że już w dobie dominacji masowej prasy drukowanej problem ten został zauważony, ma istotne znaczenie. W rezolucji zwrócono uwagę na pojawiający się problem wzrostu, od zakończenia II wojny światowej, zjawiska nieprzystosowania i przestępczości nieletnich. Kwestie profilaktyki i resocjalizacji uznano za priorytetowe i zobowiązano państwa członkowskie do poszukiwania efektywnych metod przeciwdziałania tym zjawiskom; rządów krajów członkowskich zarekomendowano szerokie rozpowszechnienie rezolucji wśród ekspertów, administracji, opinii publicznej, ale też organizacji zrzeszających podmioty medialne. Doceniono bowiem znaczenie prasy dla społeczeństwa i jej oddziaływania zwłaszcza na najmłodszych jego przedstawicieli; w szczególności zaznaczono jej funkcje edukacyjne oraz potrzebę wyeliminowania wywierania przez nią szkodliwego wpływu na rozwój dzieci i młodzieży, traktując to jako istotny element przeciwdziałania przestępczości nieletnich. Dlatego też zaaprobowana została inicjatywa *European Committee on Crime Problems* prowadzenia szerokich badań nad wpływem środków masowego komunikowania (*Press* – rozumianych jako prasa, kino, radio i telewizja) na młodych ludzi, mechanizmami tego oddziaływania oraz warunkami produkcji, dystrybucji, sprzedaży i ‘konsumpcji’ publikacji do nich kierowanych. Tym samym powstał pierwszy, europejski standard w obszarze mediów, mający na celu wprowadzenie odpowiednich środków i metod ochrony dzieci i młodzieży. Dalsze wzorce, cele i zasady stanowione w obszarze zapewniania bezpieczeństwa małoletnim przez RE wyznaczane były kolejnymi rewolucjami technologicznymi; w uproszczeniu można powiedzieć, że pierwsza łączyła się z rozpowszechnieniem w latach 80. i 90. technologii satelitarnych i kablowych, druga zaś z gwałtownie zachodzącymi od połowy lat 90. procesami cyfryzacji i konwergencji, związanymi z rozwojem Internetu, rozszerzyła znacząco zakres przedmiotowy regula-

cji. Od końca lat 80. Rada Europy wraz z Unią Europejską tworzy wspólny, regionalny standard, najpierw w sektorze mediów audiowizualnych a obecnie w dynamicznie zmieniającym się obszarze usług komunikacyjnych (Badźmirowska – Masłowska K., *Kształtowanie się systemu ochrony...*, 2007, s.331-340). Problematyka ochrony dzieci i młodzieży przed szkodliwym wpływem mediów na ich prawidłowy psychiczny, fizyczny lub moralny rozwój była zatem realizowana przez RE etapowo, odpowiadając na potrzeby przekształcającego się środowiska audiowizualnego, które współcześnie nabiera coraz bardziej złożonego charakteru, wymagającego przyjęcia podejścia interdyscyplinarnego. Zjawiska digitalizacji i konwergencji doprowadziły do powstania globalnej sieci, autonomicznej względem granic państwowych czy geograficznych i trudno poddającej się jurysdykcji. Nie podlega ona bowiem prawu żadnej organizacji międzynarodowej ani państwa, opierając swoje działanie na regulacjach ogólnych; oznacza to konieczność sukcesywnego przechodzenia od wewnętrznych, krajowych regulacji na poziom ponadnarodowych i międzynarodowych standardów (Mik C., 1999, s. 20 – 31). Cywilizacja oparta na informacji skutkuje zmianą paradygmatów i kształtuje nowy układ multi-komunikowania, o nieznaney dotąd terytorialnej skali i sile oddziaływania na całokształt życia politycznego, społecznego, ekonomicznego i kulturowego jednostek, społeczeństw, państw czy kontynentów (Badźmirowska – Masłowska K., *Ochrona ...*, 2012, s. 76 –79); komplikuje to – co oczywiste – formułowanie i egzekwowanie efektywnych rozwiązań w zakresie ochrony małoletnich w tym obszarze.

W takich okolicznościach już samo przyjęcie podstawowej nomenklatury i zakresu przedmiotowego analiz nastęrcza problemów. Z pespektywy tematyki niniejszego opracowania właściwe wydaje się posługiwanie szerokim pojęciem usług komunikacyjnych, w zakres których wchodzą wszystkie dostępne publicznie usługi elektroniczne (inaczej nazywane usługami *on-line*, internetowymi, informacyjnymi, komunikacyjnymi). Podobne podejście przyjmuje Rada Europy, która w dokumentach poświęconych systemowi ochrony dzieci i młodzieży w środowisku nowych technologii wyodrębnia sektor: 1) mediów audiowizualnych i 2) innych informacyjno-komunikacyjnych usług *on-line*, którym zwłaszcza w ostatnim dziesięcioleciu poświęca większość swojej uwagi. Ponieważ jednak obszar ten stale ewoluuje, granice między tymi grupami zacierają się, dlatego podział ten trzeba traktować w sposób umowny; dynamika rozwoju, konwergencja i przenikanie się różnego typu coraz to nowych usług wymusza niejako

zmiany prawne i społeczne, które doprowadzą do redefinicji istniejących pojęć i zakresów; tym bardziej, że gwałtowne zwiększanie dostępu do informacji na skalę globalną powoduje zmianę w sposobie korzystania z wolności wypowiedzi, skutkującą niepewnością co do ich statusu, zwłaszcza w zakresie rozróżnienia między prywatną korespondencją a działaniami o charakterze publicznym. Internet konstytuuje znaczącą część naszej kultury i wpływa w nieznanym dotąd stopniu na społeczeństwa i ich kulturę, przekształcając relacje, wprowadzając nowe formy komunikacji, zwłaszcza wśród małoletnich.

Obecnie klasyczne symetryczne, pośrednie i jednokierunkowe media powinny być definiowane w ujęciu projektu rewizji konwencji o telewizji ponadgranicznej z 2009 r. (*European Convention on Transfrontier Television*, Standing Committee on Transfrontier Television(T-TT), *Draft Second Protocol Amending The European Convention on Transfrontier Television and its Explanatory Report*), zmierzającej do ujednoczenia standardów z unijną dyrektywą 2010/13/UE; zmieniła ona jej przedmiot na audiowizualne usługi medialne, które zgodnie z art. 2a mają charakter ekonomiczny, są dostępne publicznie i definiowane jako podlegające odpowiedzialności redakcyjnej ich dostawców, odpowiedzialnych za wybór zawartości i jej organizację.

Ich celem jest dostarczanie publiczności informacji, rozrywki i edukacji poprzez sieci komunikacyjne; obejmują one: 1) rozpowszechnianie telewizyjne (linearne), umożliwiające równoczesny odbiór audycji na podstawie ich układu, czyli telewizję cyfrową, transmisję strumieniową na żywo, nadawanie w Internecie i sekwencyjne udostępnianie audycji; 2) usługi na żądanie (nielinearne) pozwalające użytkownikowi na ich odbiór w wybranym momencie i na jego życzenie z katalogu audycji oferowanych przez dostawcę oraz 3) przekazy handlowe, takie jak reklama, sponsorowanie, telesprzedaz czy lokowanie produktu.

Trzeba tu zaznaczyć, że Rada Europy, odnosząc się do środowiska nowych technologii, posługuje się niejednorodną nomenklaturą, używając terminów, tj. Internet, technologie/ usługi informacyjne, komunikacyjne, *on-line*, czy cyberprzestrzeń, utożsamiana zazwyczaj z pojęciem Internetu, rozumianego jako realizacja globalnych połączeń komputerów, tworzących przestrzeń otwartego komunikowania, o wielu zastosowaniach; najpowszechniej znane są WWW i poczta elektroniczna. W istocie jednak brakuje jednolitej, legalnej definicji tego pojęcia na poziomie międzynarodowym, ponadkrajowym, czy choćby prawnych ram, dla jego sformułowa-

nia, na co zwraca uwagę m.in. *European Network and Information Security Agency* (ENISA); utrudnia to formułowanie w tym obszarze systemowych i prawnych rozwiązań, w tym przede wszystkim, ukierunkowanych globalnie, krajowych strategii bezpieczeństwa.

W tym opracowaniu obejmuje ono nowe sieciowe media, zwane niekiedy społecznościowymi (*social media*), które są przykładem komunikacji symetrycznej, bezpośredniej, interaktywnej w formułach: indywidualnej – *e2e* (*end-to-end*), grupowej – *p2p* (*peer-to-peer*), czy *m2m* (*many-to-many*); głównie chodzi tu o witryny społecznościowe, komunikatory i fora internetowe. Multimedialność środowiska powoduje, że pojęcie informacyjnych usług *on-line* nie jest jednolicie definiowane, tym bardziej, że niektóre media klasyczne internetyzują się, wykorzystując sieć jako dodatkowy, spersonalizowany kanał rozpowszechniania treści uzupełniany dodatkowymi informacjami i usługami; tworzą one hybrydalne formy zawartości (np. gry i reklama), technik (klasyczne rozpowszechnianie, *livestreaming*, *web casting*), czy *triple play*, nie wspominając już o wcześniej wprowadzonych *pay-per-view* (*PPV*), *impulse pay-per-view* (*IPPV*), *near video on demand* (*NVoD*). Co istotne, młodzi ludzie częściej niż w innych kategoriach wiekowych korzystają z gier wideo *on-line*, stale ewoluujących urządzeń mobilnych (typu *smartphony*, *ipady*, *iphony*, etc.); także częściej niż dorośli są użytkownikami sieci społecznościowych (Kirwil L., *Polskie dzieci w Internecie...*, 2011).

Wątpliwości terminologiczne pojawiają się także w kwestiach związanych z określeniem pojęcia dzieci i młodzieży. Rada Europy przyjmuje tu różnorodne terminy, tj. dzieci (*children*), nastolatki (*adolescents*), młodzież (*youth*), młodzi ludzie (*young people*) czy wreszcie małoletni (*minors*). Powołuje się jednak na uniwersalną *Konwencję o prawach dziecka*, przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20.11.1989 r., dlatego w niniejszym opracowaniu przyjęto pojęcie małoletnich (oraz w razie rozróżniania – dzieci i młodzież) w rozumieniu art. 1 tejże konwencji, tj. osób, które nie ukończyły 18 lat. Przyjmowana granica dorosłości ma charakter formalny, co z jednej strony obiektywizuje określenie grup adresatów ochrony, z drugiej jednak arbitralne ustalenia nie w pełni uwzględniają znaczne różnice, w zakresie rzeczywistego osiągnięcia przez młodą osobę dojrzałości psychospołecznej i tym samym stopnia zdolności do odpowiedzialnego korzystania z usług komunikacyjnych. Granica taka musi być zatem przyjmowana w praktyce jako umowna i płynna, w szczególności w obrębie wyodrębnianych grup wiekowych dzieci i młodzieży.

Małoletnim przysługuje korzystanie z wolności wypowiedzi, z uwagi jednak na ich niedojrzałość psychofizyczną i społeczną RE podkreśla obowiązki państw członkowskich zapewnienia im szczególnej troski, pomocy i ochrony przed zagrożeniami, które wiążą się z realizacją tej wolności; działania powinny być zatem ukierunkowane na jak najpełniejsze zabezpieczenie ich interesów, poprzez stworzenie odpowiedniego systemu, w którym poza władzami publicznymi udział biorą odnośne sektory przemysłowe i reprezentujące społeczeństwo obywatelskie, a szczególna rola przypada tu rodzicom/opiekunom, nauczycielom i samym małoletnim.

Rozwój nowych technologii komunikacyjnych i ewolucja Internetu doprowadziły do próżni w zakresie właściwych środków ochrony dzieci przed treściami dla nich szkodliwymi. Ochrona w świecie *on-line* jest znacznie trudniejsza niż w *off-line*, zwłaszcza w związku z faktem, że każde ograniczenie dostępu powoduje potencjalny konflikt z fundamentalną dla Rady Europy wolnością wypowiedzi (art. 10 *Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* – EKPCZ); z drugiej strony jej państwa członkowskie są zobowiązane do zapewnienia dzieciom ochrony przed treściami dla nich nieodpowiednimi. Rada Europy, zresztą wspólnie z Unią Europejską, stanęła zatem na wypośrodkowanym stanowisku dopuszczalności prawnego ograniczania zawartości usług *on-line* przy zastosowaniu kryterium ochrony małoletnich jako wspólnej dla krajów europejskich przesłanki, ale niejako w warunkach *ultima ratio*, z zastosowaniem zasady proporcjonalności oraz z uwzględnieniem zagwarantowania ochrony także innych dóbr, zwłaszcza – z uwagi na cele i obszar działań RE – zawartych w art. 10 i 8 EKPCZ, w przypadku ich kolizji z postanowieniami dotyczącymi zapewniania bezpieczeństwa dzieci w środowisku usług komunikacyjnych. Ważne wydaje się jednak podkreślenie, że dopuszczalność precyzyjnego formułowania restrykcji z zastosowaniem tego kryterium mieści się w sferze bezpieczeństwa publicznego, moralności publicznej, wyrażanej w państwach członkowskich indywidualnym definiowaniem – w szeroko rozumianym sektorze audiowizualnym, obejmującym także technologie internetowe – interesu publicznego; reżimy prawne mogą się więc znacznie od siebie różnić z uwagi na odmienne krajowe tradycje i kultury prawne.

Dla wszystkich omawianych usług, RE przyjmuje tożsame, ramowe standardy ochrony, ale z uwagi na ich specyfikę stosuje elastyczne podejście w zależności od ich rodzajów. Mimo iż stosowanie środków prawnych właściwych transmisjom linearnym względem trudno poddającego

się jurysdykcji obszaru nowych technologii może budzić wątpliwości, RE stara się wypracować spójne paneuropejskie standardy w ramach konwencji i koordynowanych systemów samo i ko-regulacyjnych, obejmujących zwłaszcza zagadnienia klasyfikacji zawartości i jej oznakowywania, technicznych środków warunkujących dostęp oraz metod edukacyjnych. Czyni to głównie w drodze wydawania rekomendacji, stanowiących zobowiązanie polityczne dla krajów członkowskich i obejmujących bądź małoletnich, bądź wszystkie grupy społeczeństwa, ale często głównie z perspektywy ochrony dzieci i młodzieży; wzrost ich liczby nie przekłada się jednak na ich wystarczającą skuteczność, ale też i problematyka jest złożona, a efekty można oceniać po dłuższym okresie obowiązywania przyjętych rozwiązań.

Etapy działania RE w tym obszarze – jak już o tym była mowa – determinowane są rozwojem nowych technologii; wyodrębniono okres dochodzenia do standardu konwencji o telewizji ponadgranicznej (1989 r.), okres mediów audiowizualnych (elektronicznych) oraz czasy nowych usług informacyjnych/komunikacyjnych. Rada Europy wskazuje też na zagrożenia, jakim w szczególności należy przeciwdziałać i tworzy podstawy pod wspólną europejską współpracę w tym zakresie.

W KIERUNKU KONWENCJI O TELEWIZJI PONADGRANICZNEJ

Pierwszym problemem ujętym w ramy rekomendacji była kwestia prezentowania przemocy w mediach, która stała się początkiem kształtowania systemu ochrony dzieci i młodzieży w mediach audiowizualnych; w dokumencie z 28.01.1983 r., *On cultural and educational means of reducing Violence* (83) 963 Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy podkreśliło potrzebę redukcji charakterystycznej – jak stwierdzono – dla ówczesnych społeczeństw przemocy rozumianej szeroko jako terroryzm, przestępczość, wandalizm, etc. i uwarunkowanej czynnikami społecznymi, ekonomicznymi i kulturalnymi. Zaobserwowano wzrastającą tendencję do jej prezentowania w mediach, zwłaszcza wizualnych, tj. telewizji, wideo, filmie, reklamie, komiksach i fotografii. Podkreślono, że długa ekspozycja na tego typu przemoc skutkuje bezpośrednim skumulowanym efektem, zwłaszcza w odniesieniu do dzieci i młodzieży, ale też osłabia powszechnie akceptowane społecznie wartości. Co więcej, po raz pierwszy zauważono, że w warunkach rozwoju technologii satelitarnej dotychczasowe rozwiązania krajowe są niewystarczająco skuteczne. W takich okolicznościach wspólne, skoordynowane działania krajów europejskich, instytucji nadaw-

czych i zainteresowanych komercyjnych podmiotów nabrało szczególnego znaczenia; oczekiwano współdziałania w zakresie opracowania kodeksów dobrych praktyk, obejmujących prezentowanie przemocy, do możliwie najszerszego zastosowania w Europie, we wszystkich segmentach medialnych, włącznie z filmem, wideo i nowopojawiającymi się formami przekazu. Państwa członkowskie zostały zachęczone m.in. do ustanowienia niezależnego monitoringu, regularnego publikowania aktualnych wytycznych i przepisów prawnych własnych i pochodzących z innych krajów, odnoszących się do wszystkich mediów oraz do sponsorowania niezależnych badań. Ponadto wskazano, że władze publiczne powinny rozważyć wprowadzenie przepisów prawnych, kryminalizujących przestępstwa łączące się np. z przemocą, czy nienawiścią rasową. Podmiotom nadawczym należało zapewnić właściwe podstawy pod przyjęcie środków, chroniących w szczególności dzieci, przed długotrwałą ekspozycją na medialną przemoc. W prowadzonych działaniach szczególna rola przypadła rodzicom, nauczycielom, kościołom, organizacjom młodzieżowym, etc. jako użytkownikom końcowym. Komitet Ministrów zobowiązano do włączenia się w prace nad opracowaniem modeli edukacyjnych, ukierunkowanych na promowanie zachowań nieagresywnych oraz nad wprowadzeniem do programów edukacyjnych treści uczących indywidualnych i społecznych kompetencji informatycznych, także w ramach szkoleń nauczycieli.

Konsekwencją rezolucji z 23-25.05.1984 r., *on the distribution of video-cassettes portraying violence and brutality*, i rozważań nad ww. dokumentami było przyjęcie rekomendacji Komitetu Ministrów z 27. 04. 1989 r. *principles on the distribution of videograms having a violent, brutal or pornographic content* (89)7, operującej szerszymi pojęciami, dostosowanymi do nowych warunków technologicznych; podkreślono w niej, że innowacje techniczne ze wszystkimi, wynikającymi z nich wyzwaniem (szansami i zagrożeniami) powodują zmiany w sieciach komunikacyjnych, które z kolei stają się determinantem przyszłego rozwoju ekonomicznego i kulturowego społeczeństw w kierunku ich uniformizacji, nieuwzględniającej potrzeby zachowania odrębności na poziomach lokalnym, regionalnym i narodowym.

Kwestie zintensyfikowanej współpracy podejmowanej w związku ze wzrastającą produkcją wideogramów, zawierających przemoc, brutalną pornografię, nadużywanie narkotyków oraz potrzebą redukcji ich obiegu i regulacji dystrybucji łączono przede wszystkim z perspektywą ochrony małoletnich. Wideogramem określano wszystkie utwory audiowizualne

na wideokasetach lub wideodyskach; termin ten dotyczył więc zawartości (*images*) a nie jej nośnika.

W rekomendacji nie zdefiniowano pojęć, tj. pornografia, przemoc, brutalność, pozostawiając to w gestii państw członkowskich. Podejście to uzasadniono różnicami np. poziomu akceptacji i ujmowaniu przemocy w różnych krajach. Przyjęcie definicji zamkniętej rodziło też obawy, że nie obejmie ona wszystkich jej form lub wręcz spowoduje problemy dowodowe dla krajowego sądownictwa, w kontekście zasady *nulla poena sine lege stricta*. Niemniej jednak podkreślono, że terminu tego nie powinno się ograniczać do materiałów, zawierających sceny nieuzasadnionej fizycznej lub psychicznej przemocy, ale uwzględniać także te, które do niej zachęcają; brutalność oznaczała zaś np. zachowania degradujące wizerunek człowieczeństwa, natomiast pojęcie pornografii powiązано zwłaszcza z deprecjonowaniem kobiet i mężczyzn, przedstawianych wyłącznie jako obiekty seksualne, w szczególności, jeśli w takie zachowania włączone zostały dzieci lub młodzież.

Zaproponowano szeroki wachlarz komplementarnych inicjatyw i działań ukierunkowanych na ochronę małoletnich przed szkodliwym wpływem omawianych wideogramów.

W zakresie systemu ich dystrybucji państwa członkowskie miały współpracować z zainteresowanymi sektorami przemysłu w tworzeniu samoregulacji lub wprowadzeniu innych odpowiadających ich systemom prawnym rozwiązań, uwzględniając niezależne stosowanie przepisów karnych, w ramach następujących propozycji RE: 1) zachęcenie przemysłu wideo do opracowania systemu samoregulacyjnego; 2) ustanowienie przez władze publiczne klasyfikacji i systemu kontrolnego, który może być traktowany jako standard, czy wytyczne dla tworzenia samoregulacji; 3) prowadzenie systemu mieszanego, np. w formule łączącej klasyfikację i kontrolę w ramach samoregulacji.

Systemy samoregulacyjne i kodeksy dobrych praktyk, tworzone przez dystrybutorów wideogramów, powinny składać się przynajmniej z klasyfikacji i mechanizmów kontrolnych. W chwili tworzenia rekomendacji w niektórych państwach członkowskich klasyfikacje takie już funkcjonowały na mocy porozumień ich producentów i dystrybutorów (powstałych w konsultacji z władzami publicznymi). Systemy powstawały zazwyczaj bez ingerencji władz publicznych, w wyniku dobrowolnych i oddolnych (*bottomup*) inicjatyw przedstawicieli przemysłu, a w niektórych krajach także uczestników społeczeństwa obywatelskiego, w tym przede wszyst-

kim zainteresowanych organizacji pozarządowych. Z drugiej strony, w zależności od indywidualnych, krajowych warunków dystrybucji wskazywano na metodę regulowanej samoregulacji, czyli ko-regulacji (współregulacji), łączącą prawo i samoregulację, w której to publiczny regulator określa, z własnej inicjatywy (*initial approach*) lub podążając za sektorem (*bottom to top approach*): cele, zasady, mechanizmy wdrożeniowe, procedury, sposoby finansowania i kontroli; przedstawiciele obszaru włączają się w prace ciała regulującego, doprecyzowując poszczególne zakresy lub też przekształcają, przy jego udziale, istniejący system samoregulacyjny. W ocenie tych systemów stosowano *mutatis mutandis* zasady zawarte w rekomendacji, odnoszące się do systemów klasyfikacyjnych i kontrolnych ustanowionych przez władze publiczne.

W systemach klasyfikacyjnych i kontrolnych, analogicznie do sektora kinematograficznego, przewidywano weryfikację wideogramów *apriori*, w ramach której specjalistyczna komisja oceniała je indywidualnie i decydowała czy przyznać autoryzację, czy też jej odmówić lub nałożyć określone ograniczenia. W trybie *a posteriori* komisja lub władze publiczne miały uprawnienia do odnośnego sprawdzania wideogramów już po ich wejściu w obieg rynkowy; certyfikaty mogły dopuszczać do wolnej dystrybucji, ograniczonej warunkami, określanymi na poziomie krajowym (np. kategoryzacją wiekową, miejscem sprzedaży) albo stanowić całkowity jej zakaz. Celem systemu nie było przyjmowanie automatycznej prohibicji dla wideogramów, zawierających omawiane treści, bowiem umieszczanie niektórych obrazów, scen, czy słów znajdowało uzasadnienie historyczne, dokumentalne, naukowe lub artystyczne; one jednak też podlegały weryfikacji pod kątem dopuszczenia do dystrybucji w wolnym obiegu, czy poddania określonym, stopniowalnym restrykcjom, w zależności od oceny jednostkowej. Postulowano również prowadzenie odrębnej klasyfikacji tych samych materiałów w kontekście przeznaczania ich dla określonych grup wiekowych adresatów i tworzenia np. kompletnych czy okrojonych ich wersji. Ponieważ systemom tym podlegały także wideogramy importowane, za szczególnie pożądaną uznano międzynarodową współpracę profesjonalnych federacji, głównie w kwestiach ustanawiania wspólnych kryteriów i wskaźników.

Wszystkie sklasyfikowane wideogramy podlegały rejestracji, a ich nośniki powinny być w sposób jasny i ciągły prezentować informacje przygotowane przez dystrybutorów dla potencjalnych odbiorców/ konsumentów nt. typów usług, ich przeznaczenia dla określonych grup wiekowych,

etc.; rzetelne dane powinny być znajdować się na opakowaniach wideokaset i w katalogach dostępnych w punktach sprzedaży detalicznej; w sposób wyjątkowy, także poprzez uproszczenie procedury krajowej, traktowano producentów materiałów o charakterze edukacyjnym, religijnym czy informacyjnym, z uwagi na ich rolę społeczną.

Uwzględniając, że wideokasety lub wideodyski mogą zawierać wiele wideogramów, także reklam, dotyczących np. innych wideogramów danego dystrybutora, wprowadzono systemy tzw. ratingu, czyli ocen każdej usługi osobno (kasety i dyski powinny być oznakowywane z perspektywy najbardziej restrykcyjnej z nich).

Zazwyczaj omawiane systemy klasyfikacyjne były zbliżone do kinematograficznych; w przypadkach jednak ich odrębności niezbędne było uzyskanie spójności między nimi, ale też uwzględniania ich specyfiki. W przeciwieństwie bowiem do filmów publicznie wyświetlanych w kinach, wideogramy na kasetach czy dyskach są przeznaczone do prywatnego użytku, co umożliwia wielokrotne oglądanie tych samych scen, a to z kolei może mieć istotny wpływ, zwłaszcza na małoletnich odbiorców.

Kontrola obejmowała zarówno wideogramy produkcji krajowej, jak i importowane i odnosiła się do zabezpieczania rynku własnego przed obchodzeniem krajowych przepisów poprzez import wideogramów.

Ograniczenia dystrybucji mogą polegać na zakazach prezentowania komercyjnych ofert lub dostaw dla małoletnich, reklam, sprzedaży pocztowej, dopuszczalności obrotu jedynie w specjalnych miejscach, przeznaczonych wyłącznie dla osób dorosłych (np. tzw. sex-shops) etc.; oznaczają one w konsekwencji ograniczenie produkcji, co jednak w większym stopniu uwidacznia się w sektorze *off-line*.

Dla przestępczości związanej z naruszeniami systemów klasyfikacji i kontroli powinny być przewidywane, adekwatne do ich natury i efektywne sankcje administracyjne, cywilne lub – do rozważenia – karne, np. grzywna, kara pozbawienia wolności, konfiskata wideogramów i korzyści osiągniętych z nielegalnej ich dystrybucji, czy wreszcie sankcje finansowe o różnym charakterze (zniechęcające do produkcji i dystrybucji nielegalnych wideogramów); w państwach, w których funkcjonowały systemy licencyjne, władze miały uprawnienia do zawieszenia lub cofnięcia licencji.

Zobowiązano państwa członkowskie do podjęcia środków wdrażających powyższe omówione standardy i cyklicznie je monitorujących pod kątem efektywności ich zastosowania w wewnętrznych porządkach praw-

nych oraz poinformowania o nich zainteresowanych podmiotów publicznych i prywatnych.

CZAS MEDIÓW AUDIOWIZUALNYCH

Rada Europy od lat tworzy podstawy systemowe i prawne, obejmujące całość problematyki sektora audiowizualnego, dla których tworzone są szczególne regulacje prawne; co istotne, standardy wypracowywane są wspólnie z Unią Europejską (UE). Regulacja mediów audiowizualnych w Europie zapoczątkowana została przyjęciem *Konwencji o Telewizji Ponadgranicznej* z dnia 5.05.1989 roku, przez RE, po której w dniu 3.10.1989 uchwalona została dyrektywa Rady Wspólnot Europejskich (89/552/EWG) *w sprawie koordynacji określonych przepisów prawa, ustawodawstwa lub działań administracyjnych w Państwach Członkowskich w zakresie nadawania programów telewizyjnych*, zwaną dyrektywą ("o telewizji bez granic"). Oba te prawne instrumenty zawierały tożsame standardy; w tych ramach ukształtowano również – rozumiane jako fundamentalne – wzorce i modele ochrony małoletnich. Aktualna polityka RE stanowi zaś kontynuację idei i założeń okresu wyjściowego; przyjęte wówczas cele i zasady są rozwijane odpowiednio do zmieniającego się środowiska mediów audiowizualnych oraz usług *on-line*.

Zgodnie z art. 7 rozdziału II *Sprawy programowe* konwencji określono obowiązki nadawcy względem zawartości programu, który w swojej treści i sposobie prezentacji powinien szanować godność człowieka i prawa innych osób. W szczególności wszystkie części składowe usług programowych nie mogły: *a) być nieprzyzwoite, a zwłaszcza zawierać pornografię, b) nadmiernie eksponować brutalności lub stwarzać prawdopodobieństwa wzbudzenia nienawiści rasowej*. Poza tym zawarto wymóg, aby żaden element usługi programowej, stwarzający niebezpieczeństwo zaburzenia fizycznego, umysłowego lub moralnego rozwoju dzieci i młodzieży, nie był umieszczany w programie, wówczas, gdy z uwagi np. na czas nadawania istnieje niebezpieczeństwo, że małoletni mogliby je oglądać (ust.2). W uzasadnieniu wskazano potrzebę prewencji w zakresie oglądania przez małoletnich ww. programów, za którą odpowiedzialność ponoszą nadawcy, niezależnie od istnienia lub nie technicznych procedur umożliwiających publiczności kontrolę dostępu do takich programów; najczęściej w tym zakresie stosują oni, przewidziane w ramach samoregulacji, oznakowania treści, symbole wizualne i dźwiękowe oraz tzw. czas ochronny.

Dokumentem mającym szczególnie istotne znaczenie okazała się rekomendacja z 30.10.1997 r., Komitetu Ministrów *on portrayal of violence in the electronic media* (97)19. Była ona wynikiem ustaleń ministerialnej konferencji w Pradze i odpowiedzią na publiczne zaniepokojenie nieproporcjonalnym wzrostem elementów przemocy we wszystkich typach programów i rodzajach mediów elektronicznych jako prostych i wywołujących negatywne emocje przekazów; sytuację zaczęto postrzegać jako problem społeczny. Media odzwierciedlają bowiem kulturę i cywilizację i oferują modele społecznego zachowania, dlatego nadmierne przedstawianie przemocy może spowodować oderwanie od rzeczywistości, osłabienie empatii, etc., zwłaszcza w przypadku ludzi młodych, którzy np. mogą przyjąć jako właściwą postawę rozwiązywania interpersonalnych konfliktów w drodze agresji; kwestie te rozpatrywano na różnych poziomach od indywidualnego podejścia do ogólnoświatowej percepcji.

W preambule zaznaczono międzynarodowy i powszechny wymiar przedstawiania nieuzasadnionej przemocy w mediach elektronicznych jako części codzienności, o której to opinia publiczna ma z jednej strony prawo być informowana, z drugiej zaś być ostrzegana o zagrożeniach łączących się z jej prezentacją. Jako że istnieje wiele sposobów i kontekstów jej przedstawiania, od informacji do rozrywki, to zwłaszcza w tym ostatnim przypadku bywa ona trywializowana a czasem wręcz gloryfikowana, co ma na celu jedynie przyciągnięcie publiczności, nie znajduje uzasadnienia, osiągając niekiedy nieakceptowany i degradujący poziom i skalę, co ma miejsce np. w programach typu *'tele-truth'*, *'reality shows'* *'infotainment'* (*Compilation of responses to the questionnaire on "Big Brother" type program mes*). Zauważono dysonans w podejściu do tego problemu. Podmioty odpowiedzialne za sektor mediów elektronicznych, zwłaszcza przedstawiciele odnośnych przemysłów, nie dostrzegają go; niekiedy prym wiodą czynniki ekonomiczne, ponieważ w ich opinii publiczność chce oglądać takie programy i gotowa jest nawet za nie płacić; natomiast społeczeństwa, a zwłaszcza profesjonalści zdają sobie sprawę z jego wagi.

Rządóm państw członkowskich zarekomendowano sformułowanie, wdrożenie i kontrolowanie realizacji standardów zgodnych z prezentowanymi przez RE wytycznymi i według ustalonych przez nią kryteriów: typu programu (informacje, dokumenty, rozrywka, etc.), charakteru dostępu (ogólnodostępne, kodowane, płatne, warunkowy w Internecie, etc.), adresata (audycje dla dzieci), form (realistyczna, naturalistyczna, przeciwstawiająca bohatera – antybohaterowi), kontekstu (informacja, edukacja,

artyzm, rozrywka, etc.), uzasadnienia dla przedstawiania przemocy (fizycznej, seksualnej, psychicznej, groźby, etc. – w szczególności nie znajdujące kontekstualnego usprawiedliwienia obrazy czy słowa są wyłączone z tej kategorii). Stosowane jest dwojakie podejście do analiz: ilościowe lub jakościowe. Według pierwszego z nich decydującym kryterium jest częstotliwość występowania przemocy w danej usłudze, całym programie, czy nawet kraju; według drugiego brany jest pod uwagę kontekst kulturowy, społeczny, edukacyjny prezentacji, decydujący o charakterze oddziaływania przekazu, z uwzględnieniem otwartości lub kodowania kanału, subskrypcji i jego charakteru (ogólny/tematyczny).

Zakresem rekomendacji objęto prezentowanie nieuzasadnionej przemocy w różnych elektronicznych mediach (radio, telewizja, w tym interaktywna, wideo na życzenie, Internet oraz produkty, tj. gry wideo, CD-ROMs, z wyłączeniem niedostępnej publicznie prywatnej komunikacji) na poziomie krajowym i transgranicznym.

Niektóre formy pokazywania przemocy mogą stanowić przesłankę ograniczania wolności wypowiedzi, na podstawie przepisów prawa wewnętrznego. W szczególności restrykcje takie mogą być legitymizowane ochroną zdrowia lub moralności, praw osób trzecich, zapobieganiem rozruchom społecznym lub przestępczości; muszą być jednak proporcjonalne, przyjęte w wyniku społecznej potrzeby i oparte na podstawach prawnych.

Szczególnym problemem okazało się ustalenie rozkładu odpowiedzialności i podkreślanie ograniczonych możliwości rządów państw członkowskich w tym zakresie; dlatego uwzględniono w tej strukturze szeroki krąg podmiotów, od nadawców, producentów, dystrybutorów, przedstawicieli przemysłu związanego z oprogramowaniem, do sektora oświaty, rodziców/ opiekunów i samych małoletnich; różne podejścia są też stosowane względem autora materiału zawierającego przemoc, choć przeważa koncepcja jego współodpowiedzialności za rozpowszechnianie/ dystrybucję.

Niejako pierwotną odpowiedzialność za zawartość i jej rozpowszechnianie ponoszą podmioty reprezentujące różne sektory przemysłu; polega ona na: 1) zapewnieniu poprzez właściwe środki, wystarczającej świadomości dla odbiorców co do poziomu przemocy zawartej w danym materiale; 2) ustanowieniu sektorowych kodeksów dobrych praktyk, systemu konsultacji i mechanizmów monitorowania implementacji standardów; 3) uwzględnianiu wspólnych standardów w porozumieniach międzysektorowych. Powyższe rozwiązania powinny się mieścić w ramach krajowych wytycznych, zawierających wytyczne do oceny treści, w różnych przedsię-

biorstwach elektronicznych mediów oraz opierać się na efektach regularnych kontaktów i wymiany informacji z ciałami regulacyjnymi i samoregulacyjnymi między krajami.

Odpowiedzialność poszczególnych sektorów społecznych prowadzi do kampanii uświadamiających, promocji edukacji medialnej, prowadzenia badań. Z perspektywy ochrony dzieci i młodzieży szczególna rola przypada rodzicom i nauczycielom. Są oni odpowiedzialni za rozwój i podtrzymanie krytycznego podejścia małoletnich do prezentacji przemocy i stymulowanie ich w samokształceniu, np. poprzez szkolną edukację, nauczanie korzystania z mediów w sposób świadomy i selektywny oraz sprawdzanie dróg ograniczania dostępu dzieciom i młodzieży do takich materiałów, jeśli może to zaszkodzić ich rozwojowi.

Państwa członkowskie ponoszą generalną odpowiedzialność za wszelkie przyjmowane standardy i rozwiązania, ale w istocie pełnią jedynie rolę pomocniczą. Krajowa polityka medialna polega na przyjęciu globalnego podejścia, ogólnych celów, zasad i procedur, a nawet – w uzasadnionych przypadkach – przepisów prawnych, które mogą zostać wykorzystane do efektywnego kształtowania i realizacji przyjmowanych przez podmioty sektora komercyjnego i społecznego modeli ochrony dzieci i młodzieży; ponadto istotną rolę państw jest też zwiększanie świadomości społecznej i promowanie badań. W ramach środków prawnych państwa zostały zobowiązane do efektywnej implementacji postanowień ww. konwencji, w kontekście tematyki tej rekomendacji, w tym efektywnego zwalczania poważnej przestępczości w omawianym zakresie.

Ważna jest także współpraca międzynarodowa bilateralna i multilateralna w ramach standardów RE na różnych poziomach, głównie między organizacjami podmiotów odpowiedzialnych, ciałami regulującymi, etc. w celu uzyskania międzynarodowego wymiaru tego problemu; należy też wspomnieć, że w *Protokole Poprawek z 9.09.1998 r. do Europejskiej Konwencji o Telewizji Ponadgranicznej*, w odnośnym zakresie nie wprowadzono zmian.

Odpowiedzialność jest natomiast dzielona w sferze edukacji medialnej, ważnej zwłaszcza dla młodej publiczności do rozwijania krytycznego podejścia do różnych form prezentowania przemocy w mediach elektronicznych, w szczególności wobec zwielokrotniania się oferty usług medialnych i nienadzorowanego przez dorosłych korzystania z mediów audiowizualnych przez dzieci; stosowany jest tu wachlarz metod alternatywnych, które rozwijane są w warunkach nowych technologii.

NOWE TECHNOLOGIE KOMUNIKACYJNE

Gwałtowny rozwój nowych technologii komunikacyjnych i informacyjnych, spowodował, że krajowe przepisy prawne dotyczące ochrony małoletnich przed pornografią, przemocą, etc. stały się wyzwaniem o wymiarze globalnym, obejmującym zwłaszcza kwestie alokacji geograficznej nowych usług i ustanowienia krajowej jurysdykcji. Ponadto profesjonalne standardy samoregulacyjne, tworzone na potrzeby mediów drukowanych i audiowizualnych, nie są już wystarczające. Dlatego Rada Europy zaproponowała tworzenie spójnych systemów, w ramach prawnych standardów, łączących różne rodzaje środków alternatywnych, od samoregulacji, poprzez klasyfikacje zawartości, techniczne warunkowanie dostępu do edukacji informatycznej włącznie; kwestie te zawarła przede wszystkim w poniżej omawianych dokumentach.

Rekomendację Komitetu Ministrów z 5.09.2001 R(2001)8 *on self-regulation concerning cyber kontent (self-regulation and user protection against illegal or harmful content on new communications and information services)* R(2001)8 skierowano do ogółu użytkowników, wyodrębniając jednak w szczególności kategorię małoletnich.

Rekomendacja przyjęła termin nowych usług komunikacyjnych i informacyjnych, nie definiując go jednak, przy czym uznała, że nie można ich utożsamiać z Internetem, z uwagi na obawy wyłączenia innych, stale pojawiających się w związku z dynamicznym rozwojem technologicznym; doprecyzowanie tego pojęcia pozostawiono zatem w gestii państw członkowskich.

Względem zawartości nielegalnej (*illegal*) i materiałów potencjalnie szkodliwych (*harmful*), które mogą się pojawiać w każdym rodzaju treści zawierającym tekst, obraz, dźwięk, interaktywną komunikację, etc., wzięto pod uwagę różnice w ich ujmowaniu w przepisach prawa wewnętrznego państw członkowskich. Dlatego skoncentrowano się na alternatywnych środkach samoregulacyjnych jako ważnych i rozpoznawalnych mechanizmach sektora mediów, zastępujących krajowe legislacje, odzwierciedlające odmienności publicznych systemów aksjologicznych państw członkowskich. W tworzeniu spójności między różnymi sektorami państwa członkowskie mogły więc skupić swoje wysiłki na tych organizacjach, które osiągnęły szeroką reprezentację i które mogły zgodnie z krajowymi tradycjami zaangażować się w procedury monitoringu, np. w ramach ko-regulacji. Współpraca państw i podmiotów reprezentujących nowe przemysły umożliwiła użytkownikom lepsze wykorzystanie istniejących tech-

nicznych standardów i urzędzeń umożliwiających selekcję i filtrowanie zawartości, dlatego rządów krajów członkowskich zalecano szerokie promowanie samoregulacji i ochrony użytkowników (Palzer C. 2002, 2006).

Zgodnie z pryncypiami i mechanizmami przeciwdziałającymi nielegalnej i szkodliwej zawartości w nowych usługach komunikacyjnych i informacyjnych, państwa członkowskie zachęceno do ustanowienia reprezentacji sektora internetowego (dostawców usług, zawartości, użytkowników); same organizacje zaś: do przyjęcia i zastosowania mechanizmów regulujących, zwłaszcza kodeksów dobrych praktyk i środków kontrolujących ich realizację, do uczestniczenia w odnośnych procesach legislacyjnych i monitorujących wdrażanie norm (poprzez konsultacje, wysłuchania, opinie eksperckie, etc.) oraz do kooperacji regionalnej i międzynarodowej, ukierunkowanej na poszukiwanie rozwiązań niezależnych od krajowych jurysdykcji; warto tu wspomnieć przykładowe kodeksy: *European Internet Service Provider Association* (<http://www.euroispa.org>), *Internet Hotline Providers in Europe Association* (<http://www.inhope.org>). Monitoring może zawierać sankcje, tj. np. zawieszenie członkostwa lub publikacja o naruszeniach kodeksu (bez sankcji karnych).

Jako że samoregulacje od wielu dekad funkcjonują we wszystkich sektorach medialnych, począwszy od mediów drukowanych, uznano za słuszne skorzystanie z nich w nowym środowisku, podobnie jak i z formuł ko-regulacyjnych; rekomendacja nie specyfikuje jednak partykularnych koncepcji lub modeli.

W zakresie opisów zawartości państwa członkowskie powinny wspólnie dążyć do przyjęcia definicji na możliwie najszerszą geograficznie skalę, prowadząc do uzyskania neutralnego systemu oznakowania, umożliwiającego użytkownikom samodzielne rozpoznanie i ocenę treści oraz podjęcie decyzji o warunkowaniu dostępu, zgodnie z kulturowym podejściem indywidualnym, niezależnie od pochodzenia zawartości (np. poprzez narzędzia kontroli rodzicielskiej). Państwa członkowskie zachęcają też do rozwoju gamy narzędzi jej weryfikacji, tj. profile filtrujące, umożliwiające konsumentom dobrowolną i samodzielną selekcję treści na podstawie jej opisu; podobnie w kwestii rozszerzania używania narzędzi dostępu warunkowego przez dostawców usług, w kontekście charakteru zawartości, tj. systemy kategoryzacji wieku czy indywidualne kody o różnym, także elektronicznym charakterze. Od użytkowników wymaga się zdolności poszukiwania i selekcjonowania zawartości z użyciem oprogramowania typowo stosującego określone kryteria weryfikacyjne i prezentującego wyniki poszuki-

wań w sposób hierarchiczny; na podobnych zasadach dokonywane jest filtrowanie, choć wybory użytkowników końcowych co do dostępu do zgodnych z prawem treści mogą być zastępowane przez system warunkowego dostępu jej dostawców. Opisy powinny zawierać wskaźniki analogiczne do stosowanych w klasycznych mediach i być ukierunkowane na ochronę małoletnich, przed przekazami łączącymi się z rasizmem, przemocą, pornografią, używaniem wyrobów tytoniowych, alkoholu, korzystaniem z usług związanych z hazardem oraz z nienadzorowanymi i anonimowymi kontaktami pomiędzy małoletnimi i dorosłymi. Współpraca powinna być rozwijana na poziomie międzynarodowym (por. Internet Content Rating Association (<http://www.icra.org>)).

Państwa członkowskie powinny zachęcać do utworzenia systemu skarg, opartych na działalności tzw. gorących linii (*hotlines*), prowadzonych przez dostawców usług internetowych, zawartości, stowarzyszenia użytkowników działających na rzecz dzieci, etc. i dostępnych 24 godziny na dobę; w razie potrzeby powinny one być uzupełniane przez sieci prowadzone przez władze publiczne. Społeczeństwo powinno być szeroko informowane o wszystkich elementach tego systemu, także związanych z procedurami zgłoszeń treści nielegalnych, czy składania skarg oraz o podmiotach za niego odpowiedzialnych; ważne jest też by inicjatywy te budziły zaufanie społeczne.

Państwa członkowskie zostały zobowiązane do ustanowienia odpowiednich ram dla kooperacji pomiędzy władzami publicznymi a odpowiednimi podmiotami systemów skargowych w zakresie nielegalnej zawartości. W prawie wewnętrznym powinny zostać wprowadzone odpowiednie przepisy uprawniające ww. podmioty, np. do posiadania, kopiowania, zbierania pornografii dziecięcej, czy poszukiwania nielegalnych stron internetowych, etc., w celu zbierania informacji dla organów ścigania; jest to konieczne z uwagi na fakt, że czyny takie są zazwyczaj kryminalizowane.

Współpraca międzynarodowa powinna obejmować ściśle relacje między krajowymi punktami kontaktowymi programów czy systemów skargowych, ponieważ często stykają się one z zawartością z innych krajów; podobnie, jeśli chodzi o właściwe władze publiczne.

Państwa powinny także zachęcać do tworzenia na poziomie krajowym systemów pozasądowej mediacji, czy mechanizmów arbitrażu odnośnie kwestii związanych z oceną zawartości oraz zapewniać, także na poziomie międzynarodowym, powszechny do nich dostęp.

Następnym ważnym krokiem w obszarze ochrony dzieci w środowisku nowych technologii była dedykowana małoletnim rekomendacja z 27.09.2006 r., *on empowering children in the new information and communications environment* R(2006)12. Uwzględniono w niej podział na zawartość nielegalną w ujęciu *Konwencji o cyberprzestępczości* z 23.11.2001 r. i zgodną z prawem, ale potencjalnie szkodliwą dla rozwoju dzieci, tj. pornografia *on-line*, gloryfikacja przemocy, treści dyskryminujące, rasistowskie oraz nagabywanie (zwłaszcza w celach seksualnych (*grooming*), znęcanie się, nękanie i inne formy napastowania (*bullying, stalking*).

Uznano, że odpowiedzią na te wyzwania jest rozwój istotnej dla demokratycznego obywatelstwa edukacji informatycznej, ukierunkowanej na używanie technologii komunikacyjnych w odpowiedzialny sposób i dającej dzieciom i ich nauczycielom niezbędne kompetencje indywidualne i społeczne (Badźmirowska-Masłowska, K., *Edukacyjne aspekty ..*, 2012, s. 439 – 462) dla aktywnego i krytycznego używania tych usług.

Komitet Ministrów RE zarekomendował państwom członkowskim koherentną informatyczną strategię sprzyjającą nauczaniu dzieci poprzez: 1) uczynienie edukacji w tym zakresie integralną częścią programów szkolnych od najmłodszych lat; 2) promowanie kreatywnego i zgodnego z prawem uczestnictwa małoletnich w środowisku *on-line* (tworzenie, produkowanie, dystrybuowanie zawartości); 3) wyposażenie ich w umiejętności lepszego rozumienia i radzenie sobie z zawartością i zachowaniami dla nich szkodliwymi oraz 4) szkolenia kadry nauczycielskiej.

Państwa członkowskie w ramach przyjmowanych strategii uświadamiających i informacyjnych miały za zadanie zachęcanie i ułatwianie rozwoju wydawnictw adresowanych do środowiska nauczycieli oraz szkoleń umożliwiających im rozpoznanie i odpowiedzialną reakcję na omawiane zagrożenia, a także prowadzonych, w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego, inicjatyw i programów badawczych; ich celem było efektywne wspieranie dzieci, w szczególności zapobieganie lub przynajmniej ograniczanie ich ekspozycji na programy potencjalnie dla nich szkodliwe. W ramach podejścia interdyscyplinarnego wszystkie podmioty, włącznie z mediami, zobowiązano do oceny i monitorowania prowadzonych polityk edukacyjnych także w wymiarze trans granicznym (warto tu też przypomnieć rekomendację Komitetu Ministrów z 26.09.2007 r., *on promoting freedom of expression and information in the new information and Communications environment*, czy deklarację z 20.02.2008 r., *on protecting the dignity, security and privacy of children on the Internet*).

Dokumentem komplemetarnym względem powyżej omawianego stała się rekomendacja z 26.03.2006 r., *on measures to promote the respect for freedom of expression and information with regard to Internet filters* Rec(2008)6. Stwierdzono, że proporcjonalne używanie filtrowania, pod kątem ochrony małoletnich, może uzupełniać inne strategie dotyczące szkodliwej zawartości, tj. właśnie edukacja informatyczna. Podkreślono, że mimo iż każda interwencja państw członkowskich zakazująca dostępu do internetowej zawartości potencjalnie zagraża swobodzie wypowiedzi, w tym dostępowi do informacji w środowisku *on-line* w rozumieniu art. 10 ust. 2 EKPCZ, to dobrowolne i odpowiedzialne korzystanie z filtrów internetowych może promować zaufanie i bezpieczeństwo Internetu, w szczególności dla małoletnich. Dlatego konieczne stało się zapewnienie, że użytkownicy są świadomi, rozumiejący i zdolni do efektywnego korzystania, oceny i kontroli filtrowania, zgodnie z indywidualnymi potrzebami. Współcześnie ludzie polegają na Internecie jako na kluczowym narzędziu ich codziennej aktywności (komunikacji, informacji, wiedzy, komercyjnych transakcji, rozrywki), dlatego jego usługi powinny być, także finansowo, dostępne, bezpieczne i wiarygodne.

Zarekomendowano więc krajom członkowskim przyjęcie wspólnych standardów i strategii odnośnie kwestii filtrowania z poszanowaniem ww. praw, w oparciu o wytyczne RE i szerokie ich rozpowszechnienie wśród prywatnych i publicznych podmiotów, zwłaszcza tych, którzy projektują, używają, instalują, aktywują lub dezaktywują i wdrażają, monitorują filtry internetowe i przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego, którzy mogą mieć swój wkład w ich implementację.

Zgodnie z wytycznymi użytkownicy muszą być poinformowani przez podmioty odpowiedzialne za projektowanie, kształtowanie lub obsługiwanie systemów filtrujących o tym, czy filtr jest aktywny, jaki jest poziom filtrowania zawartości i możliwości blokowania lub warunkowania dostępu do treści; ww. podmioty muszą zagwarantować świadomość użytkowników w zakresie obsługi systemu poprzez: 1) rozwój i promocję minimalnego poziomu informacji dla użytkowników, umożliwiających im identyfikację zawartości w czasie filtrowania i rozumienie, jak zgodnie z określonymi kryteriami ono działa; 2) rozpowszechnianie uzasadnień filtrowania danych treści; 3) regularny przegląd i aktualizację filtrów, w celu ich ulepszania i zwiększania efektywności; 4) dostarczenie jasnej, spójnej informacji i wytycznych do obsługi filtrowania, w tym dotyczących możliwości naprawiania błędów w przypadku pomyłkowego filtrowania

w sposób szybki i łatwy; 5) promowanie inicjatyw zwiększania świadomości społecznej, także w zakresie proporcjonalności ograniczeń, z uwagi na ochronę innych praw człowieka; 6) ułatwianie i wymianę doświadczeń i dobrych praktyk odnośnie projektowania, obsługi i monitorowania filtrów; 7) zachęcanie do przeprowadzania szkoleń dla administratorów sieci, rodziców, nauczycieli i innych osób używających i monitorujących filtry; 8) promowanie współpracy w ramach istniejących inicjatyw na rzecz odpowiedzialnego używania filtrów, weryfikacji ich standardów i kryteriów w celu zwiększania pomocy użytkownikom w wyborze i najlepszej kontroli filtrów.

W zakresie filtrowania zawartości pod kątem ochrony dzieci i młodzieży państwowemu członkowskiemu postawiono następujące zadania: 1) rozwijanie strategii identyfikującej treści szkodliwe dla dzieci i młodych ludzi, z uwzględnieniem różnicowań kulturowych, wartości i opinii; 2) współpracowanie z prywatnym sektorem i społeczeństwem obywatelskim w celu unikania nadmiernego ograniczania wolności słowa; 3) ułatwianie i promowanie inicjatyw wspomagających rodziców i nauczycieli w selekcji i używaniu filtrów kategoryzowanych według wieku; 4) informowanie dzieci i młodzieży o korzyściach i zagrożeniach internetowej zawartości i jej filtrowania jako części edukacyjnej strategii w formalnym i nieformalnym nauczaniu.

Sektor prywatny zachęcono do: 1) rozwoju ‘inteligentnych’ filtrów, opartych o system progresywny, automatycznie dostosowujący zawartość do określonych kategorii wiekowych; 2) kooperacji z ciałami samo i ko-regulacyjnymi, w celu rozwijania standardów ww. systemu, z uwzględnieniem różnic krajowych; 3) rozwoju wraz ze społeczeństwem obywatelskim wspólnego oznakowania w ramach systemu filtrów, dla wspierania rodziców i nauczycieli w dokonywaniu wyborów, przy nabywaniu filtrów i ocenie spełniania przez nie wymogów jakościowych; 4) promowania interoperacyjności systemów samoklasyfikacyjnych, tworzonych przez dostawców treści i pomocy w rozwijaniu świadomości korzyści i zagrożeń danego modelu klasyfikacyjnego.

Spółczesność obywatelskie zachęcono do debaty i wymiany doświadczeń, wiedzy i podnoszenia świadomości w zakresie używania filtrów jako środków ochronnych dla dzieci i młodych ludzi; poza tym do regularnego monitorowania i analizowania używania i wpływu filtrów dla tych kategorii wiekowych, w kontekście ich efektywności i wkładu w realizację odnośnych praw człowieka.

Korzystanie i stosowanie blokowania i filtrowania w publicznym i prywatnym sektorze powinno odnosić się do konkretnie zidentyfikowanej przez sąd lub odpowiednie ciało regulujące zawartości jako nielegalne lub szkodliwe. Powinny także zostać wprowadzone przepisy prawne zapobiegające umyślnym nadużyciom filtrowania, ograniczającym dostęp do zgodnej z prawem treści. Państwa miały też unikać generalnego blokowania szkodliwej, ale zgodnej z prawem zawartości dla użytkowników, niebędących adresatami ochrony oraz nielegalnej zawartości dla tych, którzy korzystają z niej w imię interesu publicznego (np. w ramach hot lines, ścigania przestępczości, prowadzenia badań naukowych, etc.).

Zgodnie z rekomendacją z 8.07.2009 r., *on measures to protect children against harmful content and behaviour and to promote their active participation in the new information and communications environment* Rec(2009)5 potwierdzono wskazywany w powyższych rekomendacjach zakres pojęcia zawartości nielegalnej i szkodliwej, wyszczególniając dodatkowo jako ich element werbowanie dzieci do handlu ludźmi. Podkreślono potrzebę wyposażenia małoletnich w umiejętności niezbędne do sprostania wyzwaniom i aktywnego uczestnictwa w środowisku nowych technologii. Zaufanie w Internecie można wzmocnić przez neutralne oznakowanie treści, umożliwiające dzieciom i dorosłym osobistą ocenę zawartości.

Państwa członkowskie we współpracy z prywatnym sektorem i przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego zostały zobowiązane m.in. do rozwijania i promowania spójnych strategii ochrony dzieci przed szkodliwą zawartością poprzez: 1) zachęcanie do rozwoju i korzystania z bezpiecznych dla nich przestrzeni (tj. *walled gardens*), jak i innych narzędzi ułatwiających dostęp do stron dla nich właściwych; 2) promowanie rozwoju i dobrowolne używanie oznakowań i godnych zaufania marek, pozwalających rodzicom i dzieciom na łatwe oddzielenie treści szkodliwej od nieszkodliwej; 3) promowanie rozwoju umiejętności wśród dzieci, rodziców i nauczycieli w celu lepszego radzenia sobie z zagrażającymi treściami i zachowaniami.

Kształtowanie bezpiecznej przestrzeni internetowej jako nowego systemu dla małoletnich jest ważnym elementem systemów ich ochrony przed zagrożeniami. Dlatego zachęcano państwa członkowskie, aby w porozumieniu z prywatnym sektorem, mediami i reprezentantami społeczeństwa obywatelskiego rozwijały bezpieczną i odpowiednio zabezpieczoną przestrzeń, do szerokiego uczestnictwa w niej i eksplorowania przez dzieci; zaproponowano: 1) tworzenie dostosowanych do wieku małolet-

nich portali; 2) rozwijanie profesjonalnych standardów dla podtrzymywania i rozwijania tychże stron; 3) zwiększenie powszechnej świadomości nt. omawianej przestrzeni, wśród rodziców, nauczycieli czy dystrybutorów treści; 4) włączanie zawartości ww. stron w programy szkolne i materiały edukacyjne, tj. *The Internet literacy handbook*. W tym kontekście pożądane są także inicjatywy oznakowywania zawartości *on-line* przez ich twórców.

Generalnie oczekuje się rozwijania systemów oznakowania na poziomie europejskim; w budowaniu przez państwa członkowskie w porozumieniu z prywatnym sektorem, mediami i społeczeństwem obywatelskim tych systemów postuluje się: 1) stworzenie pan-europejskiej marki zaufania – opartej o poszanowanie zasad i standardów praw człowieka oraz pozwalających na zastosowanie elastycznego podejścia, polegającego np. na weryfikacji oznakowań w przypadku skarg na ich niewłaściwość; 2) oparcie ich o zasady dobrowolności zarówno dla twórców treści, jak i ich użytkowników, niezależności mediów i zakazu wprowadzania cenzury; 3) promowanie inicjatyw na rzecz interoperacyjności systemu oznakowania, włącznie z unikalnym paneuropejskim logo i wraz z sygnałem odpowiadającym zawartościom dla określonych grup wiekowych; 4) opracowanie zasad dla kategoryzacji wiekowych, z uwzględnieniem tradycji krajowych państw członkowskich RE; 5) promowanie badań, zwłaszcza w zakresie możliwości oznakowywania treści poprzez metainformacje i wzrost świadomości społecznej wśród użytkowników końcowych na temat przewagi systemu oznakowywania w ułatwianiu dostępu do bezpiecznej przestrzeni internetowej przeznaczonej dla dzieci.

Omawiając powyższe kwestie, trzeba mieć jednak na względzie znacznie ograniczony zakres oznakowywanej zawartości; pozostałej jej części nie można *a priori* postrzegać jako szkodliwą czy mniej wartościową dla dzieci; w razie potrzeby może ona podlegać weryfikacji.

Ponieważ nie ma możliwości całkowitego wyeliminowania ryzyka kontaktu dzieci z treściami dla nich szkodliwymi czy wręcz niebezpiecznymi, edukacja informatyczna jest kluczowym elementem ochrony. Państwa członkowskie, w kooperacji z prywatnym sektorem, rodzicami, nauczycielami, mediami, przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego, powinny więc promować edukację informatyczną/medialną dla dzieci, młodzieży i ich opiekunów, zwłaszcza przez: 1) zwiększenie świadomości i rozwoju krytycznego osądu o środowisku Internetu i jego zagrożeniach dla dzieci; 2) włączenie w programy szkolne praktycznego nauczania najlepszego korzystania z Internetu, wraz z różnorodną tematyką kształtującą właściwe

postawy dzieci; 3) informowanie użytkowników końcowych o bezpiecznej przestrzeni Internetowej dla dzieci i godnych zaufania oznakowaniach treści *on-line*; 4) rozwijanie wiedzy i praktycznego rozumienia wymiaru różnych praw człowieka w systemach oznakowywania i mechanizmach filtrowania, tj. wolność słowa.

W następnej, istotnej rekomendacji z 28.09.2009 r., *The promotion of Internet and online media services appropriate for minors* R1882 (2009) podkreślono po raz kolejny, że Internet oznacza bezprecedensowe możliwości dla obiegu informacji i rozwoju komunikacji w nowym technologicznie wymiarze, w którym to obszarze dochodzi nieraz do kolizji praw, zwłaszcza do ochrony dzieci i wolności wypowiedzi; ograniczenia muszą być zatem stosowane w sposób proporcjonalny. Małoletni mogą rozszerzyć swoje horyzonty poza tradycyjne, geograficzne granice, co sprzyja większemu międzynarodowemu porozumiewaniu się i współpracy między ludźmi. Nowe technologie przynoszą szanse na formalną i nieformalną edukację, kreatywność i udział w społeczeństwie obywatelskim, którą trzeba wykorzystać dla dobra dzieci. Społeczne interakcje *on-line* nie powinny jednak zastępować realnego życia wirtualną rzeczywistością, której psychologiczne i społeczne oddziaływanie nie jest jeszcze poznane. Co więcej niektóre treści, tj. stereotypy płci, traktowanie kobiet jak obiekty seksualne, mogą mieć negatywny wpływ na postawy nie tylko dzieci i młodzieży a nawet niekiedy skutkować zachowaniami nacechowanymi przemocą w formie nagabywania, nękania, napastowania, także w celach seksualnych czy przestępczych, tj. zgwałcenia.

Szczególnie niepokojące jest też to, że małoletni często mają nienadzorowany, łatwy dostęp do różnych usług internetowych i telefonii mobilnej. Gwałtownie wzrasta też liczba tych, którzy udostępniają dane prywatne, które mogą być wykorzystywane zarówno przez potencjalnych sprawców przestępstw, jak i przez firmy zajmujące się oferowaniem informacji; ponadto szczegóły z prywatnego i intymnego życia znajdują się w publicznej domenie przez nieprzewidywalny czas.

Tradycyjne media zakazują dostępu do treści zagrażających małodetnim (tj. pornografia czy przemoc) oraz ograniczają go w przypadku potencjalnie szkodliwych, ale decyzje pozostają tu już raczej w gestii, potrzebujących wsparcia, rodziców czy nauczycieli (w szkołach, bibliotekach). Wobec tego przydatne jest wypracowywanie standardów paneuropejskich, co wymaga dalszych działań państw, dostawców usług internetowych i przemysłu telekomunikacyjnego. Zgromadzenie uważa, że pomocne bę-

dzie, zwłaszcza w odniesieniu do małoletnich, rozwijanie bezpieczeństwa sieci komputerowych w kierunku dostępu wyłącznie do identyfikowalnych grup użytkowników, tworzonych w ramach technicznych, organizacyjnych i regulacyjnych, w których obowiązują kodeksy dobrych praktyk, jasne przepisy, zasady filtrowania zawartości szkodliwej i które podlegają jurysdykcji danego kraju (por. np. Intranet, *walled garden*, *gated communities*).

Techniczne systemy bezpieczeństwa nie mogą jednak zastąpić szerokiego dostępu do odpowiedniej edukacji. Państwa członkowskie są odpowiedzialne za wzrost świadomości społecznej i wypracowanie wytycznych, stanowiących minimalny standard obejmujący ograniczenia w dostępie do obrazów przemocy, pornografii czy reklam i sponsorowania wyrobów tytoniowych, alkoholu, hazardu.

Zgromadzenie podkreśla, że każdy, kto produkuje lub udostępnia nielegalną zawartość lub usługę, powinien odpowiadać przed prawem; skala takich treści i zachowań wzrosła niestety w ostatnich latach, co zwiększa także ryzyko dla małoletnich. Zjawisko to łączy się z permanentnym i gwałtownym wzrostem liczby materiałów produkowanych indywidualnie a nie tylko – jak dotąd – przez instytucjonalnych ich dostawców i technicznym progresem w obrocie zawartością. Częściej też pojawiają się one w sieciach społecznościowych (Web 2.0), których użytkownikami są przede wszystkim ludzie młodzi; zanika natomiast udział dzieci i młodzieży w segmencie – lepiej chronionych – mediów tradycyjnych (prasa, radio, telewizja), redukując efektywność polityki medialnej w tym zakresie. Zgromadzenie odwołało się tu do konwencji o cyberprzestępczości ustanawiającej ramy prawne współpracy w zakresie zwalczania nielegalnej zawartości i zachowań w Internecie i innych sieciach komputerowych; wskazało też, że nie podpisały jej jeszcze: Andora, Monako, Rosja, San Marino i Turcja a nie ratyfikowały, mimo podpisania: Austria, Azerbejdżan, Belgia, Czarnogóra, Republika Czeska, Gruzja, Grecja, Hiszpania, Irlandia, Lichtenstein, Luksemburg, Malta, Polska, Portugalia, Szwajcaria, Szwecja, Zjednoczone Królestwo oraz Japonia i Kanada.

Zgromadzenie wezwało więc państwa członkowskie do: 1) oceny technologicznych możliwości zabezpieczania małoletnich korzystających z usług komunikacyjnych (włącznie z usługami mobilnymi), w szczególności urządzeń filtrujących i ograniczania dostępu; 2) zainicjowania wraz z przemysłem internetowym i organizacjami ochrony dzieci, kampanii uświadamiających, obejmujących problematykę szans i zagrożeń

dla małoletnich i technicznych możliwości ograniczania szkodliwej treści; 3) wspierania twórczości właściwej dla dzieci, w tym specjalnie do niej kierowanej i zabezpieczanej oraz darmowego oprogramowania dla rodzicielskiego filtrowania; 4) promowania w kooperacji z zainteresowanymi podmiotami publicznych standardów jakościowych i ocen odpowiednich dla małoletnich oraz zapewniania warunkowania dostępu do zawartości przeznaczonej dla osób dorosłych, poprzez systemy kategoryzacji wiekowej, zainstalowane przez jej dostawców; 5) zachęcania publicznych i prywatnych instytucji edukacyjnych (w tym publicznych nadawców) do dostarczania internetowej i *on-line* treści dla dzieci, tworząc tym samym konkurencyjne i atrakcyjne dziedzictwo kulturowe Europy; 6) ratyfikowania Konwencji o Cyberprzestępczości.

Wzywa się też państwa członkowskie do inicjowania prac w kierunku zapewnienia większej odpowiedzialności dostawców usług internetowych za nielegalną zawartość, także kiedy pochodzi ona z państw trzecich oraz do analizy wykonalności prawnych standardów dla sektora hazardu *on-line* i innych komercyjnych aktywności, które mogą okazać się szkodliwe dla małoletnich a obecnie podlegają ograniczeniom w ramach krajowych legislacji w segmencie *off-line*; rozwiązanie tej kwestii może wymagać zmian dokonywanych w ramach projektu dodatkowego protokołu do konwencji o cyberprzestępczości.

Zgromadzenie wzywa państwa członkowskie do utworzenia krajowych instytucji dla kooperacji pomiędzy Internetem, przemysłem medialnym a społeczeństwem obywatelskim dla implementacji odnośnych regulacji.

KLASYFIKACJA ZAWARTOŚCI NIELEGALNEJ I SZKODLIWEJ DLA ROZWOJU MAŁOLETNIH W UJĘCIU RE

Rada Europy od początku swojego istnienia dostrzegała zagrożenia, jakie niesie ze sobą część zawartości mediów dla prawidłowego rozwoju dzieci i młodzieży i dlatego już od lat 60. ubiegłego wieku rekomenduje państwom członkowskim wprowadzanie rozwiązań służących ochronie tej kategorii wiekowej odbiorców. Wraz ze zmianami cywilizacyjnymi poszerza się zakres obszaru; w projekcie nowelizacji Konwencji o telewizji ponadgranicznej z 2009 r. zaktualizowano postanowienia dotyczące odpowiedzialności i obowiązków dostawców audiowizualnych usług medialnych, w tym nadawców; zgodnie z art. 6, części programowej, potwierdzono, że usługi te powinny – co do formy i treści – respektować godność

człowieka i prawa osób trzecich, a nie mogą – co do zasady – nadmiernie eksponować przemoc, wzbudzać nienawiści na tle rasowym, religijnym, narodowościowym, czy ze względu na płeć. Poza tym dostawcy usług medialnych, muszą zagwarantować odpowiednią ochronę małoletnim. Dlatego, zgodnie z nowym podziałem na usługi linearne i nielinearne, zakazano rozpowszechniania telewizyjnego treści zagrażających rozwojowi dzieci i młodzieży, tj. pornografia i nieuzasadniona przemoc; pozostała zawartość o charakterze potencjalnie szkodliwym dla małoletnich nie może być umieszczana w programie, chyba że ze względu np. na czas ochronny lub jakikolwiek inny środek techniczny zapewni się, że na obszarze transmisji nie mogą, na ogólnie przyjętych zasadach, ich oglądać i słuchać. W przypadku usług na żądanie bez względu na charakter szkodliwej, legalnej zawartości stosuje się różne środki blokujące lub ograniczające do niej dostęp; zapisy te są analogiczne do zawartych w dyrektywie 2010/13/UE.

Kategoryzując zagrożenia dla dzieci i młodzieży, Rada Europy traktuje całościowo sektor usług komunikacyjnych; oznacza to, że wyznaczone standardy obowiązują względem audiowizualnych usług medialnych i innych usług *on-line*. Mimo braku dostatecznie precyzyjnych definicji, posłużono się tu kryterium oceny zawartości, pod kątem stopnia jej negatywnego wpływu na rozwój dzieci i młodzieży; standardowo wprowadzono dwustopniowy podział treści:

- 1) nielegalne w rozumieniu ogólnych regulacji prawa krajowego państw członkowskich – oparte o powszechnie zaakceptowane, międzynarodowe zakazy prezentowania określonej zawartości (*illegal*) oraz
- 2) zgodne z prawem, ale nieodpowiednie dla poszczególnych kategorii wiekowych małoletnich, z uwagi na szkodliwość, jaką mogą wyrządzić dla ich rozwoju fizycznego, w sferze ich psychiki, czy moralności (*harmful*), kształtujące się na podstawie i w ramach ogólnych, europejskich standardów na poziomie prawa wewnętrznego państw członkowskich.

W obrębie pierwszej grupy, na mocy *Konwencji o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystaniem i niegodziwym ich traktowaniem w celach seksualnych* z 25.10.2007 r., podkreślono potrzebę międzynarodowego współdziałania w zapobieganiu i zwalczaniu tych zjawisk, zwłaszcza że przybrały one *niepokojące rozmiary, tak na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym, w szczególności jeśli chodzi o wzrost korzystania z technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych zarówno przez dzieci, jak i sprawców przestępstw przeciwko nim.*

Już wcześniej powstał szereg dokumentów Rady Europy (zarówno miękkich, jak i twardych), odnoszących się bezpośrednio do tego zagadnienia, tj. zwłaszcza rekomendacje Komitetu Ministrów: *w sprawie seksualnego wykorzystywania, pornografii, prostytucji oraz handlu dziećmi i młodzieżą* R(91)11, *w sprawie ochrony dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem oraz Konwencję o przestępczości komputerowej* (2001)16 (zwłaszcza art. 9); ponadto Unia Europejska przyjęła w tym czasie decyzję ramową Rady z 22.12.2003 r., *dotyczącą zwalczania seksualnego wykorzystywania dzieci i pornografii dziecięcej* (2004/68/WSiSW) i obowiązującą obecnie dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady z 13.12.2011 r., *w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej* (2011/92/UE). Tym samym przyjęto jako wspólny, regionalny standard, że materiały o powyższej wskazywanej zawartości są uznawane za poważne pogwałcenie praw podstawowych i sprzeniewierzenie się fundamentalnym zasadom ochrony i opieki niezbędnej dla dobra dzieci. W celu zapobiegania i zwalczania tych zjawisk niezbędna jest współpraca wszystkich sektorów i podmiotów społeczeństwa obywatelskiego; i tak np. media zachęcono do szerokiego udzielania informacji dotyczących wszystkich aspektów problemu (art. 9 ust. 3). Szczególnym zagrożeniem jest tu pornografia dziecięca, które to pojęcie definiowane jest szeroko oraz warunkowane celem seksualnym i oznacza: *jakikolwiek materiał, który wizualnie przedstawia dziecko uczestniczące w rzeczywistej lub udawanej czynności wyraźnie seksualnej lub jakiegokolwiek przedstawianie narządów płciowych dziecka głównie w celach seksualnych* (ust. 2).

Karalne jest wykorzystywanie seksualne dzieci polegające na uczestnictwie w czynnościach seksualnych z udziałem dziecka, które zgodnie z prawem krajowym nie osiągnęło wieku relewantnej zgody oraz bez względu na wiek przy zastosowaniu przymusu, siły, groźby, nadużyciu zaufania, władzy, wpływu w ramach rodziny czy szczególnej jego sytuacji, zwłaszcza ułomności psychicznej, fizycznej lub sytuacji zależności (art. 18 ust.1). Za demoralizacyjne i karalne uznano umyślne powodowanie sytuacji seksualnych, w której dziecko poniżej wieku dozwolenia jest świadkiem obcowania seksualnego lub czynności seksualnych, nawet jeśli nie jest zmuszane do uczestniczenia w nich (art. 22).

Konwencja dopuszcza różnicowanie między państwami członkowskimi RE wieku relewantnej zgody (dozwolenia), po przekroczeniu którego małoletni jest w stanie podjąć ważną prawnie decyzję w przedmiocie

przyzwolenia na czynności seksualne; każdy kraj ustala dolną granicę, poniżej której wszystkie formy stadialne czynów o tym charakterze są karalne na mocy przepisów prawa wewnętrznego (art. 18 ust.2), a kary, zwłaszcza za poważne formy ww. zachowań, mają być skuteczne, proporcjonalne i odstrasżające. Rada Europy uwzględnia zatem jako szerszy przedmiot ochrony indywidualne, krajowe ujęcie moralności publicznej, determinujące pojmowanie prawidłowego rozwoju fizycznego, psychospołecznego, czy moralnego dzieci i młodzieży. *Istniejąca rozpiętość w określeniu wieku zgody wśród państw członkowskich Rady Europy potwierdza, iż to nie względu na autonomię seksualną dziecka, lecz inne, tradycyjne względy decydują o jego wyznaczeniu. W Turcji wiek ten wynosi lat 18, na Cyprze – 17, w Belgii – 16, w Polsce – 15, w Bułgarii – 14, w Hiszpanii – 13 (za zgodą rodziców). Nowy trend w tym względzie daje się zaobserwować tam, gdzie stosunkowo niski wiek zgody uzależniony jest od niewielkiej różnicy wiekowej partnerów, jak np. we Włoszech (13, gdy różnica wieku między osobami wchodzącymi w relacje nie jest wyższa niż 3 lata). Rozwiązanie to jednak tylko częściowo chroni dzieci przed pedofilami (Płatek M., 2011, s.11).* Na marginesie, warto podkreślić, że mimo sugestii wynikających także z podpisanej przez Polskę Konwencji o przestępczości w cyberprzestrzeni wiek ten w nie został podniesiony z 15 do 16 lat.

Państwa członkowskie zapewnią karalność umyślnych zachowań: werbowania dziecka do prostytucji, zmuszania lub korzystania z niej (art. 19 ust. 1); podobnie w przypadku przestępstw dotyczących udziału dziecka w prezentacjach pornograficznych, tj. werbowanie, zmuszanie lub czerpanie z nich korzyści czy świadome uczęszczanie na takie prezentacje z udziałem dzieci (art. 21 ust. 1).

Odnośnie technologii informacyjno – telekomunikacyjnych przyjmuje się, że umyślne uzyskiwanie dostępu do pornografii dziecięcej za ich pomocą powinno być kryminalizowane; stronę podmiotową ustala się na podstawie stwierdzenia powtarzalności zachowań, czy korzystania z odpowiednio sprofilowanego płatnego serwisu; karalne powinno być także nabywanie i posiadanie pornografii dziecięcej oraz – surowiej – produkcja, dystrybucja, rozpowszechnianie, oferowanie jej i dostarczanie lub udostępnianie (art. 20 ust. 1). Państwa członkowskie, w ramach własnej jurysdykcji, zostały także zobowiązane do zapewnienia szybkiego usuwania stron, zawierających lub rozpowszechniających pornografię dziecięcą i udzielania pomocy w celu ich likwidowania poza własnym terytorium (art. 25); kraje zostały także uprawnione do blokowania dostępu do od-

nośnych stron, w oparciu o transparentną procedurę opartą na zasadzie proporcjonalności, zawierającą także obowiązek informowania użytkowników o przyczynach blokady.

Państwa członkowskie zachęceno także do karania osób dorosłych, nagabujących dzieci poniżej wieku relewantnej zgody za pośrednictwem ww. technologii w celach seksualnych, uwodzących je, proponujących i realizujących spotkania w rzeczywistości w celu popełnienia przestępstw seksualnych (tzw. *grooming* – art. 23, Płatek M. 2011, s. 11-12, Gruchoła M., 2011, s. 79-81).

Bardziej złożona sytuacja występuje w ustalaniu katalogu treści dopuszczalnych dla osób dorosłych, ale uznawanych za szkodliwe, negatywnie wpływające na rozwój dzieci i młodzieży. Zgodnie z postanowieniami odnoszącymi się do mediów audiowizualnych treści szkodliwe dla rozwoju dzieci i młodzieży podzielono na dwie grupy: 1) niebezpieczne dla rozwoju małoletnich, zagrażające mu oraz 2) mogące mu potencjalnie zagrozić; analogicznie, standardy te stosuje się względem środowiska nowych technologii komunikacyjnych.

W pierwszej kategorii wyszczególnia się zazwyczaj: pornografię i nieuzasadnioną przemoc. Ponieważ jednak pojęć tych nie zdefiniowano w wymiarze pan-europejskim, to na poziomie prawa wewnętrznego państw członkowskich i orzecznictwa krajowego mogą być one bardziej konserwatywnie lub liberalnie interpretowane. Potwierdza to treść rezolucji z 5.10.2011 r., *Violent and extreme pornography* 1835(2011), w której podkreśla się, że w ostatnich latach pornografia stała się lukratywnym interesem, a Internet stał się efektywnym kanałem dystrybucji, obejmującym także prywatne produkcje indywidualnych osób (poprzez sieci społecznościowe i tematyczne portale). W państwach członkowskich Rady Europy występują jednak duże dysproporcje w stopniu regulacji pornografii od krajów, w których produkcja, dystrybucja, posiadanie jest całkowicie zabronione po drugą skrajność – gdzie nie ma w zasadzie żadnych zakazów, nawet odnośnie materiałów pornograficznych zawierających przemoc czy ekstremalne jej formy. Wzrasta też liczba konsumentów pornografii w Europie, dlatego ostrzeżono przed uzależnieniami od niej i przed zaakceptowaniem przymusu moralnego czy przemocy jako dozwolonych i mieszczących się w normie społecznej zachowań seksualnych. Dlatego wskazano na potrzebę zapewnienia, że dzieci i młodzież są chronione przed ekspozycją na przemoc i ekstremalnymi materiałami pornograficznymi, które mogą szkodzić ich zrównoważonemu rozwojowi. Odnosząc

się zarówno do materiałów nielegalnych, jak i zgodnych z prawem, ale szkodliwych dla małoletnich, podniesiono, że należy: 1) wzmocnić wysiłki na rzecz zwalczania pornografii dziecięcej; 2) wzmocnić odpowiednie sankcje za sprzedawanie materiałów pornograficznych małoletnim oraz za naruszenie zakazu portretowania dorosłych jako małoletnich; 3) wprowadzić przymusowe klasyfikacje wszystkich gier wideo, zawierających elementy pornograficzne i związane z przemocą i uczynić ich sprzedaż i dystrybucję warunkową na podstawie otrzymania pozwoleń od odpowiednich ciał klasyfikujących. W zakresie badań istnieje potrzeba łączenia tematyki pornografii z prostytutką, handlem ludźmi, w tym także dziećmi w celach seksualnych; postuluje się również rozwój edukacyjnych materiałów i programów edukacji seksualnej dla dzieci i młodzieży, podnoszących ich świadomość.

W drugiej kategorii bez względu na charakter przekazu – linearne i nielinearne audiowizualne usługi medialne, inne usługi *on-line* – stosuje się środki uniemożliwiające dostęp małoletnim do potencjalnie szkodliwych dla nich treści. Jest to grupa o bliżej niesprecyzowanej zawartości, zatem pytanie o właściwy, wspólny, europejski standard oraz o poziom określania jego desygnatów pozostaje otwarte; niepokojące wydaje się natomiast zwiększenie skali i globalizacja dotychczas rozpoznanych zagrożeń.

W sferze powszechnie i tradycyjnie już przyjmowanych za potencjalnie szkodliwe zachowań agresywnych, w tym autodestrukcyjnych, zaobserwowano powstanie internetowych ich form w postaci agresywnych gier *on-line*, witryn związanych np. z namawianiem lub instruowaniem do samookaleczeń, czy nawet samobójstw; podobnie, jeśli chodzi o sceny erotyczne, czy szerzej zachowania związane ze sferą seksualną. Pojawił się także nowy segment rynku *on-line*, oferujący narkotyki i inne środki odurzające (np. dopalacze), czy – z innej strony – witryn skupiających np. propagatorki anoreksji, bulimiczki, etc.; prowadzi to do zwiększania problemów łączących się z zaburzeniami odżywiania. Poza tym następuje modyfikacja technologiczna form istniejących już zagrożeń, np. w postaci *grooming-u*, cyberseks-u, *cyberbullying-u*, które w środowiskach małoletnich, korzystających z sieci, w tym przede wszystkim z portali społecznościowych i technologii mobilnych, nabrały nowego wymiaru i niespotykanej dotąd skali. Obserwuje się prześladowania, znęcanie się i upokarzanie rówieśników przez: 1) umieszczanie i dystrybuowanie nagrań zawierających np. obrazy fizycznego lub psychicznego znęcania się nad ofiarą; 2) wzajemne przekazywanie sobie materiałów intymnych, erotycznych/seksualnych

wśród szerokiego grona odbiorców oraz 3) groźby i inne ataki na skrzynki e-mailowe ofiar; co więcej, odbywa się to raczej w formule *m2m* niż *p2p*.

Pojawiły się też nowe zagrożenia, właściwe dla środowiska cyberprzestrzeni, związane z psychicznymi uzależnieniami od sieci, fizycznymi szkodliwymi skutkami dla organizmu dziecka, czy wreszcie z niezdolnością do funkcjonowania w życiu społecznym, na skutek uczestnictwa w tzw. wirtualnym świecie. W tym obszarze należy też umieścić potencjalnie szkodliwy wpływ na rozwój dzieci i młodzieży negatywnych, choć nie zakazanych prawem, wzorców zachowań. Wynika to z globalnego zasięgu Internetu, w ramach którego następuje ujednoczenie w skali dotąd niespotykanej konsumpcyjnego modelu życia, w którym dominujące znaczenie ma młodość i uroda, władza i zamożność; jest on jednak oderwany od zasad i wartości tradycyjnych, prowadząc niejednokrotnie do nieakceptowanego w danej zbiorowości postępowania czy postaw. Wskazując na negatywne wzorce, trzeba mieć na uwadze, że w środowisku cyfrowym, młodzi użytkownicy mogą mieć częstszy kontakt z treściami promującymi anoreksję, bulimię, czy inne metody np. nadmiernego, wyniszczającego odchudzania, prowadzącymi do poważnych zaburzeń jedzenia. Ponadto należy też nadmienić, że na szerszą skalę pojawiają się nieprawidłowości w sferze konsumenckiej, tj. nadużycia w zakresie pozyskiwania danych osobowych od dzieci, czy inne naruszenia prywatności; czynów tych dopuszczają się też małoletni. Osobnymi problemami, wymagającymi odrębnych opracowań są też: nieprzestrzeganie przez młodych ludzi uregulowań związanych z ochroną własności intelektualnej, czy nieprawidłowe zachowania konsumenckie, np. w sektorze reklamy.

Problemy te można obserwować, analizując portale społecznościowe. W rekomendacji z 4.04.2012 r., *on the protection of human rights with regard to social networking services* CM/Rec(2012)4, Komitet Ministrów podkreślił ich znaczenie dla codziennego życia wzrastającej liczby ludzi, zwłaszcza młodych, wpływając, z uwagi na ich podatność, na kształtowanie się ich osobowości i tożsamości w wymiarze indywidualnym i społecznym; przynoszą one szanse rozwoju, ale też stanowią zagrożenie dla praw człowieka. W szczególności ważna jest ochrona dzieci przed szkodliwą zawartością i zachowaniami występującą powszechnie w przekazach, choćby z uwagi na fakt, że wolność wypowiedzi obejmuje także informacje szokujące, obraźliwe, etc. Główną rolę odgrywają w niej rodzice, opiekunowie i nauczyciele. Jako że witryny te nie wymagają kontroli, nadzoru, oceny treści (*rating*) tworzonych przez ich użytkowników, od dostawców

usług wymaga się przyjęcia środków ostrożności (np. analogicznych do stosowanych względem treści przeznaczonych wyłącznie dla osób dorosłych) lub podjęcia pilnych działań w odpowiedzi na zgłaszane skargi (w trybie tzw. moderowania ex-post); brak jednego technicznego rozwiązania dla kategoryzacji wiekowej *on-line* osłabia jednak możliwość posłużenia się tym instrumentem. Dlatego państwa członkowskie, we współpracy z sektorem prywatnym i społeczeństwem obywatelskim, powinny podjąć właściwe środki, gwarantujące małoletnim bezpieczeństwo, ochronę ich godności w poszanowaniu wolności słowa i dostępu do informacji. Od dostawców odnośnych usług oczekuje się w szczególności: 1) dostarczania jasnych informacji o charakterze zawartości, czy zachowaniach niezgodnych z przepisami prawa; 2) przyjęcia polityki uznania określonych treści i postępowań za niewłaściwe dla sieci społecznościowych; 3) ustanowienia łatwo dostępnych mechanizmów zgłaszania niewłaściwej lub nielegalnej zawartości lub zachowań; 4) wymiany doświadczeń w celu zapobiegania zjawiskom tj. *cyber-bullying-u* czy *cyber-grooming-u*, poprzez przestrzeganie kategoryzacji wiekowych i wprowadzenie systemu skarg. Państwa członkowskie są odpowiedzialne za przyjęcie przejrzystych mechanizmów współpracy między sektorem usług sieci społecznościowych i odpowiednimi władzami publicznymi.

PODSUMOWANIE

Podsumowując analizę rozwiązań Rady Europy w zakresie ochrony małoletnich w środowisku usług informacyjnych i komunikacyjnych, trzeba mieć na względzie elastyczne podejście do zagadnienia, obejmujące także – a może przede wszystkim – stosowanie alternatywnych wobec prawnych metod; ich oparcie na zasadach neutralności technologicznej nie wyklucza stosowania odmiennych reżimów w zależności od rodzajów usług, bowiem wyznacznikiem jest tu osiągnięty stopień skuteczności ochrony, a nie formalne jej usytuowanie. Dlatego Rada Europy stosuje komplementarnie, w różnych konfiguracjach: unormowania prawne oraz środki alternatywne w formie samoregulacji i ko-regulacji, klasyfikacji i oznakowania zawartości, kategoryzacji wiekowej, technicznych środków regulujących dostęp oraz edukacji medialnej/informatycznej, a w przypadku rozpowszechniania telewizyjnego także czas ochronny.

Regulacje prawne obejmują przede wszystkim treści nielegalne, związane z wykorzystywaniem seksualnym i niegodziwym traktowaniem w tym zakresie dzieci; państwa członkowskie na poziomie prawa wewnętrznego

doprecyzowują postanowienia odnośnej konwencji, a główne różnice dotyczą indywidualnie ustanawianego wieku relewantnej zgody. Zakazy stosowane są bez wyjątku do całego sektora współczesnych usług komunikacyjnych, na wszystkich poziomach, także na międzynarodowym.

Rozważając kwestie klasyfikacji treści zagrażających, można zauważyć, że obecnie w rozpowszechnianiu linearnym zakazane są pornografia i przemoc, przy czym, jak się wydaje, RE idzie w kierunku pozostawienia w tej grupie wyłącznie materiałów przedstawiających przemoc; w usługach na żądanie i innych informacyjnych/komunikacyjnych *on-line* względem wszystkich szkodliwych lub potencjalnie szkodliwych materiałów stosuje się ograniczanie dostępu. Jak się wydaje, w niedalekiej przyszłości zgodna z prawem, ale szkodliwa zawartość, bez względu na ocenę charakteru jej wpływu na rozwój małoletnich, będzie podlegała raczej systemom warunkującym dostęp niż zakazom prawnym. Jest to ważna różnica, bowiem w odmienny sposób rozkłada się tu odpowiedzialność; w przypadku regulacji prawnych spoczywa ona na władzach publicznych, natomiast środki o charakterze miękkiego prawa, w tym przede wszystkim samoregulacyjne, są wynikiem porozumienia się przedstawicieli odnośnych sektorów przemysłowych, często we współpracy z zainteresowanymi podmiotami społeczeństwa obywatelskiego; przy ko-regulacji, jest ona dzielona między przedstawicieli odnośnego obszaru a władze, wspierające standardy administracyjnie czy finansowo.

Bez względu jednak na przyjętą konstrukcję systemową w dalszym ciągu powinno się traktować kwestie pornografii i przemoc jako niebezpieczne dla rozwoju małoletnich odbiorców, użytkowników/ konsumentów.

Samoregulacje stanowią standardy techniczne lub etyczne, niekiedy na wyższym poziomie niż wymagają tego przepisy prawne i funkcjonują w formie kodeksów dobrych praktyk, regulaminów, czy szerszych porozumień; zawierają one także procedury wdrażania postanowień, sankcje za ich naruszanie oraz zasady kontroli i nadzoru; wymagają więc ukształtowania ciała samoregulacyjnego, powołanego przez podmioty systemu. Mimo iż akceptacja dla ochrony dzieci i młodzieży jest powszechnie deklarowana, problemy powstają z jej realizacją; zwłaszcza w warunkach dużej konkurencji, wiele podmiotów znajduje się poza jej zasięgiem. W omawianym obszarze występuje dodatkowa trudność. Obejmuje on bowiem wiele zróżnicowanych sektorów i podmiotów w nich uczestniczących, działających na dualnym rynku wartości kulturowych z jednej strony, a o dużym znaczeniu gospodarczym z drugiej, zatem występuje tu niekiedy opozycja

między interesem publicznym a indywidualnym, komercyjnym. I tak jak w przypadku tradycyjnego rozpowszechniania telewizyjnego nie może ona zastąpić obowiązków ustawodawcy krajowego, tak dla pozostałych usług informacyjnych ma znaczenie fundamentalne, o ile przedstawiciele zaangażowanych podmiotów uznają dobrowolnie swoją wspólną odpowiedzialność za efektywne funkcjonowanie omawianej ochrony. Zatem samoregulacje dla linearnych audiowizualnych usług medialnych są istotnym uzupełnieniem regulacji prawnych; dla usług informacyjnych/komunikacyjnych alternatywne metody stanowią natomiast podstawę ochrony, jako że segment ten trudno poddaje się reżimom prawnym.

Skuteczność klasyfikacji wiekowych, oznakowania treści za pomocą wizualnych lub audialnych symboli (*labelling*), także oceny pojedynczych usług (*rating*) wymaga uzyskania większej spójności na poziomie pan-europejskim, a więc też zbalansowania różnic, wynikających zarówno z krajowych kultur prawnych, jak i z braku jednolitego schematu klasyfikacyjnego, obejmującego różne typy usług, kanały przekazu, czy platformy dystrybucyjne. Kategoryzacje wiekowe wykorzystywane są w szerokim zakresie usług – od mediów audiowizualnych do usług *on-line*, obejmując szeroki obszar zagadnień, w tym przede wszystkim treści przeznaczone wyłącznie dla osób dorosłych. W kontekście efektywności ochrony niepokojące jest to, że w przypadku zawartości *on-line* stosuje się zazwyczaj metodę samocertyfikacji, opartą na oświadczeniu użytkownika na temat wieku, bez jakiegokolwiek weryfikacji jej prawdziwości; występują jednak również inne formuły, tj. płatność kartami, analizy semantyczne, używanie numeru ubezpieczenia, czy oparcie się na danych biometrycznych; na platformach mobilnych stosuje się rozwiązania o charakterze *op – out*, zastrzegające dostęp do specyficznych, komercyjnych kategorii zawartości, czy zakazy subskrybowania danych usług bez zgody rodziców. Uzyskanie skuteczności klasyfikacji zawartości spoczywa na podmiotach rynkowych; one to bowiem dokonują ocen i wprowadzają określone wskaźniki. Kategoryzacje wiekowe częściej wprowadzane są w drodze regulacji lub ko-regulacji, podobnie jak systemy oznakowań, tu jednak występuje zróżnicowanie między audiowizualnymi usługami medialnymi a innymi ich rodzajami.

Rada Europy dąży do ukształtowania systemu paneuropejskiego, tożsamego dla wszystkich typów usług i platform dystrybucyjnych, opartego o kryterium oznakowania treści; ostateczna ocena warunkująca podjęcie decyzji co do blokowania lub nie dostępu małoletnim spoczywa na użyt-

kownikach końcowych, tj. rodzicach lub opiekunach, którzy kierują się właściwymi dla tradycji, kultury i obyczaju swojego kraju zasadami.

Z technicznego punktu widzenia konieczny jest rozwój systemów blokowania, w tym stale aktualizowanego i łatwo dostępnego dla odbiorcy oprogramowania filtrującego, ukierunkowanego na efektywne monitorowanie i uzależnianie uzyskania dostępu przez małoletnich do zawartości za zgodą ich rodziców lub opiekunów. Ma to znaczenie we wszystkich typach usług audiowizualnych, w największym jednak stopniu dotyczy Internetu. Stosowane instrumenty opierają się na ocenach dokonywanych przez podmioty trzecie względem decydentów, którymi są opiekunowie małoletnich; koncepcja decentralizacyjna wydaje się słusznym kierunkiem. Podmioty odpowiedzialne, reprezentujące głównie sektory przemysłowe muszą przekazywać użytkownikom pełną informację na temat identyfikacji zawartości i obsługi filtrów, promować inicjatywy poszerzające ich wiedzę i umiejętności. Państwa członkowskie zobowiązano do rozwijania strategii identyfikacji i weryfikacji treści szkodliwych, z uwzględnieniem krajowych uwarunkowań kulturowych; wszelkie działania muszą być podejmowane z poszanowaniem wolności słowa i innych praw człowieka. W działania związane z systemami filtrowania i blokowania powinny być włączone odpowiednie władze publiczne oraz podmioty gospodarcze i społeczeństwa obywatelskiego.

Najważniejszym ogniwem w ochronie dzieci i młodzieży jest obecnie edukacja medialna/informatyczna, którą rozpatruje się w perspektywie: 1) indywidualnej, jako zespół kompetencji obejmujący praktyczne umiejętności korzystania z Internetu, zdolności do krytycznego odbioru przekazu i kreatywnego uczestnictwa w środowisku nowych usług komunikacyjnych oraz 2) środowiskowej, uwzględniającej szeroki dostęp społeczny do omawianych usług i warunki prawne, rynkowe etc. polityki prowadzonej przez państwa członkowskie w tym zakresie. Rada Europy stoi na stanowisku, że zarówno w audiowizualnych usługach medialnych, jak i w usługach informacyjnych/ komunikacyjnych dzieci, ich rodzice i nauczyciele muszą być wyposażeni w odpowiednią wiedzę i umiejętności, aby sprostać wyzwaniom współczesnego środowiska *on-line*; wobec transgraniczności ich charakteru bezpośrednia odpowiedzialność spoczywa na użytkownikach końcowych, dlatego nauczanie w tym zakresie ma podstawowe znaczenie dla skuteczności prowadzonych działań.

WAŻNIEJSZA BIBLIOGRAFIA

DRUKI ZWARTE I CZASOPISMA

- Andrzejewska A., Bednarek J., Sarzała D., *Cyberprzestrzeń – szanse, zagrożenia, uzależnienia*, Fundacja Pedagogium, Warszawa 2007.
- Badźmirowska-Masłowska K., *Edukacyjne aspekty bezpieczeństwa nowych technologii komunikacyjnych dla małoletnich w świetle Strategii Unii Europejskiej na rzecz lepszego Internetu dla dzieci*, *Journal of Modern Science*, 3/14/2012.
- Badźmirowska – Masłowska K., *Kształtowanie się systemu ochrony dzieci i młodzieży w mediach audiowizualnych w Polsce – zarys podstawowych zagadnień*, [w]: *Czego obawiają się ludzie? Współczesne zagrożenia społeczne – diagnoza i przeciwdziałanie*, Libiszowska – Żółtkowska M., WUW Warszawa, 2007.
- Badźmirowska – Masłowska K., *Ochrona dzieci i młodzieży przed negatywnym wpływem mediów audiowizualnych w świetle dokumentów Unii Europejskiej Wprowadzenie do analizy prawnej*, [w]: *Przestępczość nieletnich. Teoria i praktyka*, WSGE, 2012.
- Chałubińska–Jentkiewicz K., *Media audiowizualne. Konflikt regulacyjny w dobie cyfryzacji*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011.
- Charles A., technology editor (Tuesday 17 April 2012 07.59 EDT). „*Battle for the Internet (Part III of series): Walled gardens look rosy for Facebook, Apple – and would-be censors*”. *The Guardian*; por. też <http://hub.coe.int/what-we-do/human-rights/children-rights> (1.10.2012).
- Gronowska B., Jasudowicz T., Mik C.: *O prawach dziecka*, Comer, Toruń 1994.
- Gruchoła M., *Ochrona małoletnich internautów w prawie i praktyce Unii Europejskiej*, *Rozprawy Społeczne*, nr 1 (V)2011.
- Hibbard L., *Recommendation on Empowering Children in the New Information and Communications Environment*, Council of Europe, Directorate of Human Rights, IRIS 2006-10:5/4.
- Kirwil L., (2011). *Polskie dzieci w Internecie. Zagrożenia i bezpieczeństwo - część 2. Częściowy raport z badań EU Kids Online II przeprowadzonych wśród dzieci w wieku 9-16 lat i ich rodziców*, Warszawa: SWPS – EUKids Online – PL (01.10.2012).
- Krzysztofek K., *Status mediów cyfrowych: stare i nowe paradygmaty*, *Global Media Journal-Polish Edition*, 1/2006.

- Mik C., *Media masowe w europejskim prawie wspólnotowym*, TNOiK, Toruń, 1999.
- Nowicki M. A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Krótki komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Kraków 2003.
- Palzer C., *Co-regulation of the Media in Europe: European Provisions for the Establishment of Co – Regulation Frameworks*, “IRIS plus”, Legal Observations of The European Audiovisual Observatory, June 2002.
- Palzer C., *Horizontal Rating of Audiovisual Content in Europe. An Alternative to Multi-level Classification?* “IRIS plus”, Legal Observations of the European Audiovisual Observatory, October 2003.
- Płatek M., *Pozorna ochrona dziecka przed wykorzystaniem seksualnym (po nowelizacji k.k.)*, Państwo i Prawo 2/2011.
- Safjan M. (red.): *Standardy prawne Rady Europy. Tekst i komentarze. Tom I prawo rodzinne*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 1994.

DOKUMENTY

- Compilation of responses to the questionnaire on “Big Brother” type programmes*, T-TT(2002)009, [za:] http://www.coe.int/t/dghl/standard-setting/media/t-tt/T-TT%282002%29009_en.pdf (2.10.2012).
- Convention on Cybercrime*, 8.11.2001.
- Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse*, 25.10.2007.
- European Convention on Transfrontier Television*, Standing Committee on Transfrontier Television(T-TT), *Draft Second Protocol Amending The European Convention on Transfrontier Television and its Explanatory Report*. T-TT (2009) 007FIN_en.
- Final Report, Study on Co-Regulation Measures in the Media Sector*, Study for the European Commission, Directorate Information Society and Media Unit A1 Audiovisual and Media Policies Tender DG EAC 03/04, EMR, June 2006.
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, 04.11.1950 r., zmieniona Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2; Dz.U.93.61.284 (z późniejszymi zmianami).
- Konwencja o ochronie praw dziecka* 20.11.1989 r., Dz. U. 1991 nr 120 poz. 526, zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2; Dz.U.93.61.284 (z późniejszymi zmianami).

- Konwencja o Telewizji Ponadgranicznej* 5.05.1989 r. Dz. U. 1995, Nr 32, poz.160; *Protokół Poprawek* 9.09.1998 r., Dz. U. 2004 r., Nr 28, poz.250.
- Protecting children from harmful content* Report prepared for the Council of Europe's Group of Specialistson Human Rights in the Information Society Millwood Hargrave A., H/Inf (2009).
- Recommendation R (83) 963 *on cultural and educational means of reducing violence* (28.01.1983).
- Recommendation R (89) 7 – *principles on the distribution of videograms having a violent, brutal or pornographic content* (27.04.1989).
- Recommendation R (97) 19 *on portrayal of violence in the electronic media* (30.10.1997).
- Recommendation R (2001) 8 – *on self-regulation concerning cyber content (self-regulation and user protection against illegal or harmful content on new communications and information services)*; (5.09.2001).
- Recommendation R (2006) 12 *on empowering children in the new information and communications environment* (27.09.2006).
- Recommendation CM/Rec (2008) 6 of the Committee of Ministers to member states *on measures to promote the respect for freedom of expression and information with regard to Internet filters*.
- Recommendation CM/Rec (2009) 5 of the Committee of Ministers to member states *on measures to protect children against harmful content and behaviour and to promote their active participation in the new information and communications environment* (8.07.2009).
- Recommendation CM/Rec (2009) 1882 – *The promotion of Internet and on-line media services appropriate for minors* (28.09.2009).
- Resolution (67)13: *The press and the protection of youth. Young people, well-being and risk on-line*, O'Connell R., Bryce J., abridged version, H-INF (2006) 5.